

KONTRAKCIJA V SLOVANSKIH JEZIKIH

(V kontekstu poznopraslovskega akcentskega pravila)

V članku se s tipološkega in arealnega vidka analizira jslov. gradivo, ki vsebuje kontrakcijske glasovne sklope. Avtorica ugotavlja, da južnoslovansko gradivo izkazuje praktično vse kontrakcijske kategorije, omogoča pa tudi sklep, da je bila kontrakcija prozodično pogojena.

The article analyzes SSL material containing contracted sound clusters from both a typological and an areal point of view. The author demonstrates that SSL material attests virtually all contractional categories, as well as leads us to conclude that contraction was prosodically conditioned.

0.0 Kot je dobro znano, je kontrakcija (=skrčitev, dalje: KO) jezikovni pojav, ki zadeva poseben (tipičen) razvoj glasovnih sklopov (dalje: KOs), sestavljenih iz levega (=V₁) in desnega (=V₂) kontrahenda z medglasnim j¹ in praviloma razvitih v kontrakt (=skrček) \bar{V}_2 po shemi $V_1+j+V_2 \rightarrow \bar{V}_2$. Slov. KO uvrščamo med predzgodovinske (tj. ppsl. ali psl. narečne)² jezikovne procese tako po kontraktih (oz. njihovi vključitvi v mehkostno korelacijo) kot tudi po vzrokih, ki jih prepoznavamo kot (razvojni) impulz za njeno pojavitev. To potrjuje tudi arealni vidik: po uveljavljenem pojmovanju je KO zajela zslov. govore (z dvema centroma, tj. češkim na jugu in polab.-pomor. na severozahodu) in zahodni del jslov. (tj. sln. in hrv.) govorov. Žarišče KO se glede na historično stanje postavlja v č. govore,³ nato pa naj bi

¹V tem članku iz tehničnih razlogov praviloma zapisujem psl. *j* z *j*, razen če je iz vsebinskih razlogov treba poudariti njegovo psl. naravo tudi v zapisu.

²Glede tega, da je KO predzgodovinski pojav, so mnenja enotna, glede natančnejše datacije pa absolutnega soglasja ni, vendar pa jo vsi postavljajo v relativno isti časovni pas, npr. ok. leta 900 (Trávníček: 67), 9.–11. st. (Marvan 1979: 2), 10. st. (Pauliny 1963: 89), 10.–11. st. (Marvan 1973: 1; Krajčovič 1974: 159), pred 12. st. (tj. pred preglasom $K'\bar{a} \rightarrow K'\bar{e}$, npr. **stojati* → *státi*; Gebauer I, 563), »koncem psl. obdobja« (Komárek 1973: 15), »w czasach przedhistorycznych polszczyzny« (GHJP 54). Razlika v absolutni dataciji je razumljiva, saj gre za predzgodovinsko obdobje slov. jezikov in so vse lahko samo posredne (tj. mnenja se opirajo samo na relativno kronologijo pojavov). Najverjetneje pa je tudi sam proces potekal: (a) v časovnem pasu, tj. s širjenjem s primarnih položajev (kjer je bil fonetično pogojen) na sekundarne (kjer so začeli delovati sistemski morfonološki dejavniki, tj. analogija), in (b) ni hkrati zajel vseh govorov, kar se vidi tudi iz tega, da se ne odraža enako niti v vseh govorih, ki so se nahajali v neposredni bližini domnevnega žarišča (npr. zslš. in vslš. govore naj bi KO zajela skupaj z drugimi zslov. jeziki tik pred odpadom polglasnikov in denazalizacijo, srednjeslš. pa kasneje in nedosledno; Krajčovič 1988: 23–25), ali pa celo postopoma (Bernštejn 1968: 29: KO naj bi nastopila najprej v č., kasneje v slš. in sln., nato pa še v štok. govorih srb./hrv. jezika).

³V tem prispevku uporabljam samo delovna pojma žarišče in obrobje in ne kot – zaradi števila zajetih KO kategorij – Marvan (Marvan 1979, 25 d.: 165–167) štiri: focus (tj. č. in morda zslš.), central area (gluž., jpolj., vslš., zsln., deloma srb./hrv.), periphery (dluž., spolj., srednjeslš., velik del srb./hrv. (posebno štok.), del sln. narečij), transperiphery (mak., bolg., ukr.). Ta delitev je navidez ustrezna, vendar pa premalo upošteva razvojno dinamiko jslov. govorov in ne vsebuje diahrone projekcije v lingvistično sliko KO. Prav tako ne pojasnjuje zadovoljivo nedoslednosti v njenem poteku v neposredni

pojav na vse strani upadal in dobival lastnosti jezikovnega obrobja, tako da so njegov skrajni rob današnji ukr., bolg. in mak. govori. Ta sklep se zdi primerno izhodišče za razpravo: iz upada jezikovnega pojava v prostoru (ali pa vice versa iz njegove intenzifikacije) je mogoče sklepati tudi o njegovem poteku in prek tega o vzrokih zanj, zato bom izhajala iz njega. Pri tem je treba upoštevati, da je v naravi jezikovnega obrobja (če to ni hkrati tudi jezikovna meja, ampak samo ločnica v realizaciji istega jezikovnega pojava v sorodnih govorih) ne samo to, da se v njem določena realizacija kakega jezikovnega pojava neha/ugasne, ampak tudi to, da je ta posrednik (transmitor) realizacije jezikovnega pojava izza jezikovnega obrobja. To torej pomeni, da se prek jezikovnega obrobja lahko prenašajo tudi takšne jezikovne spremembe, ki (po načelu, da je starejše to, kar je izrinjeno, in mlajše to, kar izrinjeno nadomesti) navadno fonetično pogojen jezikovni razvoj vrnejo na tipološko starejšo stopnjo. Vendar pa slednje ni samo lastnost jezikovnega obrobja, ampak že jezikovnega sistema kot takšnega. Pojasnjuje pa nam tudi vtis, ki se oblikuje ob študiju jezikovnih podsistemov vseh vrst, da jezikovni razvoj poteka hkrati progresivno (tj. napredujoče) in regresivno (tj. nazadujoče) oz. da je tisto, kar vidimo kot jezikovni razvojni rezultat (na glasovni in oblikoslovni ravnini), posledica razmerja med progresivnim (ki izhaja s fonetične ravnine) in regulativnim (ki izhaja z oblikoslovne ravnine), kar seveda ni nova ugotovitev. Upoštevajoč vse povedano in izhajajoč iz kombinirane tipološke in arealne analize KOs, je treba ločiti več tipov KOs, ki povzročajo več modelov KO. Pogojno sem jih poimenovala takole: (1) *rudimentarni model KO* (tip KOs $\tau/b+j+b$), (2) *razviti model KO* (tip KOs: $\tau/b+j+e/a \rightarrow -\tau/b+j+V$), (3) *analogni model KO* (tip KOs $o+j+e/a \rightarrow -o+j+V$), (4) *razširjeni model KO* (tip KOs $\acute{e}/\acute{a}+j+e/a$). Premik v pojmovanju KO, ki bo razviden iz nadaljnje razprave, se je začel, ko sem (pojav in potek) KO skušala osvetliti s stališča obrobja (tj. v nasprotni smeri, kot je bilo doslej v navadi). Zdelo se je tudi metodološko mogoče, da bi sprememba smeri opazovanja lahko opozorila na nove in doslej neopažene lastnosti KO, ki bi koristile notranji stratifikaciji KO, saj je nemogoče, da bi kateri pojav hkrati zajel tolikšno število KOs. Poleg tega se je treba strinjati z Marvanovo načelno ugotovitvijo, da je KO zanesljivo in učinkovito sredstvo za rekonstrukcijo teritorialne, časovne in strukturalne stratifikacije psl. govorov (Marvan 1979: 1).

0.1 Pogled na KO v č. (tj. v žarišču) iz zornega kota jslov. govorov (tj. z jezikovnega obrobja) je zanimiv vsaj iz naslednjih razlogov: (1) jslov. jeziki so od začetka 10. st. (tj. od prihoda Madžarov) prostorsko popolnoma ločeni od zslov., zato ni verjetno, da bi se po tem času jezikovni pojavi še lahko širili s severa proti jugu (tj. kot

bližini žarišča, prim. Lamprechtovo ugotovitev (Lamprecht 1987: 132), da KO upada že v smeri proti vmorav. narečjem, ki danes izkazujejo samo dolge oblike svojilnega zaimka (npr. R/D ed. *m/s mojejo, mojemu* oz. *mojého, mojému*), pri čemer je samo mogoče (čeprav verjetno), ne pa dokazano, da so nastale sekundarno (tj. ponovno) pod analognim vplivom zaimkov tipov **našego, *našemu* in prid. **dobrēgo, *dobrēmu* iz kontrahiranih tipa **mēgo ← *mojego*. – Nitsch pa govori o dveh zslov. središčih KO, in sicer (a) na Češkem, od koder naj bi se KO širila tudi na Moravsko, kasneje pa »drogą literatury oddziałała na pisany język polski (i, nie wykluczone, na górnołużycki)«, in (b) na zahodnem Pomorjanskem, od koder naj bi se širila v kašub. in severne velikopoljske govore (Nitsch: 223).

je značilno za najstarejše zsllov./jslov. izoglose) ali od severo-vzhoda (tj. s panonskega območja) proti jslov. zahodu in jugu (kot je značilno za nekoliko mlajše izoglose, ki so se širile tudi v slš. in č. govore); smer vrste še mlajših izoglos v zahodnem delu jslov. pa je bila prav nasprotna; (2) primerjava datacije slovanskih selitev na jug in KO kaže na časovni razkorak, ki postavlja vrsto vprašanj v zvezi s KO, npr. ali se je širila s severa (kar glede na areal v jslov. ni verjetno), ali jo je vseboval neki zsllov. jezikovni infiltrat v jslov.,⁴ ali gre pač za vzporeden razvoj iz (identičnih) psl. jezikovnih struktur, ali pa celo za kombinacijo več dejavnikov; (3) analiza arealne distribucije slovničnih kategorij in posameznih besed s posebnim ozirom na podtip KOs v jslov. bi lahko pripomogla k določitvi relativne kronologije (tj. stopenjskosti) v procesu KO, s tem pa bi nam postali jasnejši ne samo razlogi za KO, temveč tudi sam proces KO; (4) natančnejši odgovori na točke (1)–(3) bi omogočili boljši vpogled v celo vrsto doslej ne dovolj razmejenih jezikovnih pojavov, posredno pa pripomogli tudi k natančnejšim predstavam o ppsl. dialektologiji.

1.0 Vprašanje KO je v znanstveni literaturi prisotno tako rekoč od začetka primerjalnih in zgodovinskih študij,⁵ vendar pa se je v zadnjih desetletjih pozornost opazno preusmerila od predvsem fonetičnega pogleda na KO k fonološkim, morfološkim in morfonološkim dejavnikom (Marvan 1979: 54–75); to preusmeritev je prejkone povzročila prav komplicirana pojavnostna oblika KO. Trávníček recimo očitno ni dvomil o tem, da je KO fonetični pojav, vendar pa je tudi ugotavljal, da je z Gebauerjevimi fonetičnimi načeli ni mogoče dosledno razumeti in pojasniti – npr. ne z vlogo akcenta pri barvi kontrakta (npr. **mojǎ* → **mā*, toda **pǫjasъ* → **pās*), ne z vlogo vokalne barve, saj je lahko izginil kateri koli vokal, ne z vlogo KOs glede na položaj v besedi (npr. v korenu **stojati* → **stāti*, v priponi **dělajesъ* → **dělās*, v izglasju **dobro-je* → **dobrē*) – in da tudi »/j/iný fonetický princip není patrný«. Menil je tudi, da KO odseva več deloma raznorodnih pojavov (samo delno vezanih na izpad psl. *j* in asimilacijo), ki pa jih družijo razvoj *2 zlogov* → *1 zlog* (Trávníček

⁴ Za možnost nekega posebnega zsllov. jezikovnega infiltrata na osrednjem Balkanu in tudi dalje so zanimiva jslov. poimenovanja za 'Felix', in sicer obliki *poprat* in *poprad* ← **po-port/d-*, ki se pojavljata v Hercegovini, delu Bosne, Črni gori, nato pa še v delu Makedonije in JZ Bolgariji (Šivic-Dular, Poimenovanja za 'Filix' v slovanskih jezikih. *Razprave SAZU XIII*, Ljubljana 1990, 82).

⁵ Miklošič (Miklošič I: 196–198, 331–332, 404, 440–441, 474, 499, 535, 559, 573) govori v zvezi z izpadom medvokalnega *j* o KO in asimilaciji. KO obravnava večinoma v podpoglavjih *Contraction* in *Assimilation*, vendar pa jo očitno pojmuje kot krajšanje (besede) in jo obravnava tudi skupaj s haplologijami. Miklošič ni natančno razmejil KO in asimilacij: asimilacija (prilichenje) mu pomeni samo prvo spremembo, ki je (lahko) sledila izpadu *j*, KO pa nadaljnji razvoj asimiliranih vokalov, npr. **oje* → *oe* → (z asimilacijo) *eel oo* → (s KO) *el o* (prim. sln. *dobrega*, č. *dobrého* ali srb. *dobroga*, rus. *dobrogo*). Miklošič pojmuje KO kot zlitje dveh enakih vokalov v enega (»verschmelzung zweier gleicher vocale in einen einzigen«), in sicer vseh dvojnih vokalov kakršnega koli nastanka (npr. *ěě* → *ě*, *aa* → *a*, *ii* → *i*, *uu* → *u*, *q̑q̑* → *q̑*, *oo* → *o*, *oq̑* → *q̑*, *ee* → *e*, *yi* → *y*). O dolžini kontrakta izrecno ne govori, ga pa navaja kot dolgega. – Gebauer (Gebauer I: 554–565) je precej izčrpnjši: KO je skrčitev dveh prvotnih vokalov (Gebauer: *zlogov*) v enega dolgega (kontrakt), ki jo je povzročil izpad medglasnega *j*, pri čemer barvo kontrakta določa naglašeni vokal v KOs. Starinskost pojava (tj. pred 12. st.) dokazuje z glag. *stāti* ← (iz še nepreglašenege **stojati*) in z razširjenostjo kontrahiranih oblik (prim. polj./luž. *dobre*, nareč. *dobrē*); pri tem naglašča, da gre za splošno (fonetično) pravilo in da na posamezne odklone od tega vplivajo morfološki dejavniki ali da so analogni.

1935: 63–65). Zato je nekontrahirane oblike (npr. I mn. m *moji*, nareč. tip *mojeho*, nedoločniki tipa *krájati*) pojasnjeval s kasnejšimi analogijami kot rušilnimi dejavniki. Čeprav mnenja o vzrokih za KO niso povsem enotna ali celo jasna (Pauliny 1963: 89), vendarle obstaja razmeroma veliko strinjanje glede tega, da je povezana z razvojem psl. polglasnikov $\bar{\tau}/b$ (posebej je to poudaril Marvan, prim. Marvan 1979: 81–87), osporavalo pa se je, da jo pogojuje izpad *j* (Bernštejn 1968, 25–29).

1.1 Statistični pregled pokaže, da se za č. kot žarišče KO navaja (HVCČ 31) 25 različnih (etimoloških oblik) KOs in da jim ustreza 5 prač. parnih (tj. za trde/mehke osnove) kontraktov (tj. *iji* → \bar{i} , *bj̆i* → \bar{i} , *bj̆b* → \bar{i} , *ej̆i* → \bar{i} , *ɤj̆b* → \bar{y} , *ɤj̆i* → \bar{y} , *yj̆i* → \bar{y} , *yj̆b* → \bar{y} , *oju* → \bar{u} , *ej̆u* → \bar{u} , *oj̆o* → \bar{o} , *bj̆u* → \bar{u} , *bj̆o* → \bar{o} , *oje* → \bar{e} , *oj̆ě* → \bar{e} , *yj̆ě* → \bar{e} , *ěje* → \bar{e} , *eje* → \bar{e} , *bj̆e* → \bar{e} , *bj̆ě* → \bar{e} , *ije* → \bar{e} , *aja* → \bar{a} , *oja* → \bar{a} , *ěja* → \bar{a} , *bj̆a* → \bar{a}). Toliko razvojnih izhodišč (tj. *x*) ob tolikšnem številu razvojnih rezultatov (tj. *y*) že samo po sebi zadošča za dvome o tem, da gre povsod za fonetični pojav, saj fonetično razvojno izhodišče in razvojni rezultat tvorita predvidljivo diahrono razmerje (tj. *x* → *y*). Tolikšno število udeleženih KOs pa lahko tudi pomeni, da imamo pred seboj samo končno stanje nekega *razvitega modela KO*, ki vsebuje maksimalno število kategorij KO. Pregled 25 različnih KOs pokaže, da se razlikujejo že glede na distribucijo in da jih po tem merilu lahko razvrstimo v 3 skupine:

(1) Skupina 1 (=IZGLASJE): Samo v izglasju se pojavlja naslednjih 12 KOs: *bj̆b* → \bar{i} , *ej̆i* → \bar{i} , *ɤj̆b* → \bar{y} , *oju* → \bar{u} , *ej̆u* → \bar{u} , *oj̆o* → \bar{o} , *bj̆u* → \bar{u} , *bj̆o* → \bar{o} , *oje* → \bar{e} , *oj̆ě* → \bar{e} , *yj̆ě* → \bar{e} , *eje* → \bar{e} , *bj̆ě* → \bar{e} .

(2) Skupina 2 (=IZGLASJE/MEDGLASJE): V dveh položajih (tj. v izglasju/medglasju) se pojavlja 7 KOs: *iji* → \bar{i} (prim. I mn. m **dobrij̆i* → prač. **dobr'ī*, O mn. **pěšij̆imi* → prač. **pěšīmi*), *bj̆i* → \bar{i} (prim. M ed. s **znamen̆j̆i* → prač. **znamenī*, **pěš̆j̆ich̆* → prač. **pěšīch*) *oje* → \bar{e} (prim. I ed. s **dobroje* → prač. **dobrē*, **dobrē*, **mojego* → prač. **mēgo*), *bj̆e* → \bar{e} (prim. **znamen̆je* → prač. **znamen'ē*, **b̆ješ̆* → prač. *b'ēš*), *aja* → \bar{a} (prim. **dobrajal' *pěšaja* → prač. **dobrāl' *pěšā*, **lajati* → prač. **lāti*), *oja* → \bar{a} (prim. **moja* → prač. **mā*, **stojati* → prač. **stāti*), *bj̆a* → \bar{a} (prim. **znamen̆ja* → prač. **znamen'ā*, **pr̆jati* → prač. **pr'āti*).

(3) Skupina 3 (=MEDGLASJE): Samo v medglasju se pojavlja 6 KOs: *ɤj̆i* → \bar{y} (prim. R mn. **dobr̆j̆ix̆* → prač. **dobr̆y̆x*), *yj̆i* → \bar{y} (prim. O mn. **dobryj̆imi* → prač. **dobr̆y̆mi*), *yj̆b* → \bar{y} (prim. **str̆yj̆b̆* → prač. **str̆y̆c*), *ěje* → \bar{e} (prim. **um'ěješ̆* → prač. **um'ēš*, M ed. m/s **dobr̆ěj̆em̆* → prač. **dobr'ém*), *ije* → \bar{e} (prim. **pěšij̆em̆* → **pěš'ēm*), *ěja* → \bar{a} (prim. **dějati* → **d'āti*); ob tem sta KOs *ɤj̆i/ yj̆i* netipična, saj ju v PS izkazujejo tudi jeziki, ki KO ne poznajo (npr. rus. *dobryx, dobrymi*).

1.2 Strukturalna analiza teh KOs v žarišču KO (tj. v č.) potrjuje domnevo, da KOs ne morejo biti vsi prvotni, ampak da so rezultat celotnega procesa KO, oziroma da so prvotnejši tisti KOs, ki lahko nastopajo v obeh položajih, tj. v medglasju in izglasju, izmed teh pa tisti, ki izkazujejo skupne vokale v funkciji V_1 in funkciji V_2 .

Ugotavljam, da se v izglasju v funkciji V_2 (tj. v skupinah 1 in 2 skupaj) pojavljajo vsi psl. vokali, ki so lahko stali izza j (tj. $i, ь, e, \check{e}/\epsilon, a, \varrho, u$, ne pa τ, o, y), vendar štejem to pozicijo za netipično, zato ker so vsi ti vokali hkrati tudi sklonske končnice psl. mehkih debel in tudi č. kontrakti nastopajo v enaki funkciji. Če sopostavimo V_2 v skupinah 2 (tj. i, e, a) in 3 (tj. $i, ь, e, a$; element i izključujem iz primerjave kot netipičnega, ker se pojavlja v PS), se pokaže, da sta skupni minimum vseh skupin vokala e in a (tj. $V_2 = e/a$). – V funkciji V_1 se v vseh treh skupinah skupaj lahko pojavljajo vsi psl. vokali razen ϱ in ϵ . Tudi v tem položaju je treba izključiti skupino 3 kot netipično. Ugotavljam, da nastopajo v funkciji V_1 v skupini 1 vokali $ь, e, \tau, o, y$, v skupini 2 pa vokali $i, ь, o, a$ in da sta njihov skupni minimum vokala $ь$ in o (tj. $V_1 = ь/o$). Že iz tega je mogoče sklepati, da je prav v kombinacijah vokalov v KOs (tj. v V_1V_2), ki so definirani kot skupni minimum (tj. $ь/o j e/a$) treba iskati prvi nastavek modela KO, v drugih tipih KOs pa videti samo modifikacijo prvotne strukture KOs. To bom skušala tudi predstaviti.

2.0 V češčini se za KO navaja 12 kategorij (Gebauer I: 554–563); zajemajo samostalnike, določne pridevnike, zaimke ter glagole tako v nedoločniku kot tudi v sedanjiških oblikah:

- (1) določni pridevniki (I/T : stranski skloni);
- (2) sklanjatev samostalnikov s priponami **-ьje, *-ьja*;
- (3) svojilni zaimki tipa **mojь, *moja, *moje*;
- (4) zaimki tipa **čьjь, *čьja, *čьje; *kьjь, *kaja, koje*;
- (5) množilni štev. tipa **dvoje*;
- (6) nedoločniki tipov **prьjati, *stojati, *sějati, *kajati* (in glag. oblike, tvorjene iz nedoločniške osnove);
- (7) sedanjiki tipa **bьjо *bьjetь* (ned. **biti*), **čujо čujetь* (ned. **čuti*), **volajо *volajetь, umějо umějetь* (in glag. oblike, tvorjene iz sedanjiške osnove);
- (8) imperfekt **veděaxъ, *volaxъ*;
- (9) posamezni skloni samostalnikov/ pridevnikov/ zaimkov z ustreznimi KOs, npr. O ed. ž tipa **ženojо/ *kostьjо, *panьjо, *dobrojо, *tojо*; I mn. **gostьje*, R mn. tipa **kostьjь/ *gostьjь*, M ed. m/s **dobrějemь*; R/M dv. zaimkov **našejу*;
- (10) nikalne zveze **ne je(stь), *ne jeterъ*;
- (11) zveza s predlogi tipa **vy-jьdо*;
- (12) besede, ki se navezujejo na katero izmed naštetih kategorij, tj., imajo morda celo morfematsko motivirano KO (**prьjazнь/ *prьjatel'ь, *bojazнь*) ali pa so s tega stališča nemotivirane, vsebujejo pa ustrezni KOs (**stryjьсь, *klъjь, *vojevoda, *pojasъ*).

2.1 Vprašanje KO v jslov. doslej ni bilo deležno sistematične raziskave, temveč se omenja predvsem v zvezi z zslov./jslov. izoglosami. Zato ne preseneča, da ni jasne predstave ne o obsegu korpusa (tj. o številu kategorij oz. tipov KOs), ne o arealu in ne o jezikovni tipologiji, je pa zlasti v dialektološki literaturi in slovarjih nenehno prisotno.⁶ Tipološko razmerje med zslov. in jslov. KO je poglobljeno podal Krajčovič (Krajčovič 1984: 169–172) in poudaril tudi to, da KO v jslov. ni bilo v

korenskih morfemih nedol., ker da so se ti opirali na druge oblike v paradigmi (npr. **sějati* – **sěj-e-šb*). Tudi Krajčovič je nastanek KO v zsl. vezal (α) na razvoj psl. **i* → \emptyset in (β) na porušeno zlogovno načelo (prim. psl. *ta.ia* → zsl. *taa* → *tā*), jslov. KO pa naj ne bi bila enaka zsl. KO ne po poteku ne po motivaciji, ker je v jslov. psl. **i* → *j* (tj. okrepil je svojo soglasniško naravo) in se je zato zlogovno načelo bolje ohranilo (prim. **po.ja.sɔ*). To naj bi posredno dokazovala tudi precej večja frekvenca *j* v jslov. Ugotavljal je, da se je na jugu KO znotraj morfemov (tj. v medglasju) realizirala neenakomerno tudi v sln./sh. (prim. tip **pojasɔ* → **pās/pojas*, **mojego* → **mēga/mojega*) ali pa sploh samo v sln. (tj. tip **vojevoda* → **vēvoda/*vojevoda*). Po poteku KO v morfemih zunaj medglasja in po kontraktih deli Krajčovič jslov. na tri cone: (a) alpskoslovansko (tj. stsln., del čak.), (b) severnobalkansko (tj. srb./hrv.) in (c) južnobalkansko (tj. bolg. in mak.). Za cono (a), ki naj bi bila po poteku, kontraktih in tudi po času (prim. BS *vecne*, *zvetemu* itd.) najbližja zsl. tipu KO, navaja oblike določnega prid. tipa *dobre*, *dobrega*, *dobremu*, svojilnega zaimka *me*, *mega*, *memu*, *ma*, O ed. ž. *-*ojɔ* → *-*o* → -*o*. V coni (b) naj bi se KO realizirala kasneje na podlagi linearne zlogovne asimilacije in pod pritiskom medparadigmatskih vplivov (npr. *mojega* → *mo.ega* → *mooga* → *mōga* (*mōga*) : *toga* (*tōga*)), funkcije končnic itd. V coni (c) pa naj bi KO sploh ne segla, saj je zanjo značilna asimilacija (npr. imperfekt v bolg.). Krajčovič KO sicer pogojuje z ošibitvijo psl. **i* → \emptyset , vendar pa se je v nekem smislu vrnil na druge postavke, ki so v zasnovi že Gebauerjeve. Opozoril je namreč, da je za nadaljnji razvoj (tj. za sam potek in razvojne rezultate), ki so ga določali fonološki, morfološki in morda tudi morfonološki dejavniki, pomembna tudi prozodija oz. vokalna kvantiteta in kvantiteta kontrahendov ter naglas (Krajčovič 1984: 160).

3.0 Vrste KOs, ki se navajajo za žarišče KO, v razpravi obravnavam glede na njihovo arealno stratigrafijo (s poudarkom na jslov. gradivu) in glede na njihovo (možno) razvojno postopnost in predvidljivost, ki izhaja iz njihove sestave (tj. kombinacije V_1 in V_2), in sicer v naslednjem zaporedju: I. *ɔ/bjɔ*, II. *ɔjel/ɔja*, III. *ojel/oja*, IV. ostalo.

3.1.0 Tip KOs **ɔ/bjɔ* (tj. KOs z dvema psl. polglasnikoma).

3.1.1 Po razvoju tega KOs lahko razvrstimo slov. jezike na dve coni: (a) vslov.⁷ in (b) zsl./jslov. V coni (a), ki jo tipološko definiramo po razvoju v rus., opažamo pričakovani razvoj po ritmičnem pravilu (tj. *ɔ/bjɔ* → *ɔ̄/bj̄ɔ̄* → *o/ej*) samo, kadar je bil krepki polglasnik naglašen (prim. rus. *molodój* ← **molod'bjɔ* ← *-*ɔjb'* a.p. c, *zlój* ← **zɔl'bjɔ* a.p. b, *stroj* ← **str'bjɔ*), in sicer neodvisno od vrste psl. naglasa, deviantni razvoj (tj. *-y/ij*) pa, kadar ni bil naglašen (prim. *stáryj* ← **stár'bjɔ* a.p. a, *korót-*

⁶Bibliografija je zajeta v Literatura in viri.

⁷Brus. sicer izkazuje variantne oblike in neenakomerne razvoje tega KOs, npr. I ed. m prid. *-yj/-y*, *-ij/-i* (*krivyj/polocki*, *dobry*), R mn. m/ž (prim. *červej*, *dnijl dnej*, *kostejl kostii*, kjer se razlaga *-ej* ← **-ij* ← **-bjɔ*, prevladuje pa v uradnih in ne verskih besedilih; prim. HMBM 147, 69–70, 74–76), vendar je iz več razlogov treba domnevati, da je ne moremo uvrstiti v območje KO niti na podlagi I ed. m PS.

kij ← **kortǫkǫj*, k **kortǫkǫ* -a -o a.p. b). Položaj pričakovane razvoja lahko označimo kot (jezikovno) krepki položaj (ker se v njem razvojna karakteristika lahko realizira), položaj nepričakovane razvoja pa kot (jezikovno) šibki položaj (ker se tam distinkcija zabriše). Zaradi dejstva, da je razvoj KOs *-*ǫ/bj* v I ed. m PS odvisen od naglašenosti, lahko štejemo razvoj *ǫ/bj* → *o/e* za tipičnega (tj. z razvidno novo razvojno kvaliteto), razvoj *ǫ/bj* → *y/ij* pa za netipičnega (tj. s sistemskega stališča za motnjo oz. neko zakrnitev razvoja, ki odseva starejšo razvojno stopnjo in je zanesljivo povezana s položajem ob *i* ali celo *j*).

3.1.2 V zsl. in jslov.⁸ jezikih se KOs *-*ǫjb*/ *-*bjb* v I ed. m PS razvijeta v *-*ȳ*/ *-*ī*. Za potrebe te razprave bom izhajala samo iz KOs *-*ǫjb*, ker je KOs *-*bjb* samo modifikacija prvega glede na mehkost osnove in se tudi po svojih temeljnih karakteristikah ne loči od prvega. Glede na potek vokalizacije polglasnikov po Havlíkovem pravilu bi lahko domnevali, da se je ppsl. proces šibitve polglasnikov začel prav v izglasju, nato pa se je ritmično širil v smeri proti začetku besede in posledično sprožil premik zlogovnih mej. Na takšno smer širjenja bi kazali tudi naglasni umiki s polglasnikov, saj potekajo dosledno v levo oz. se obrnejo v desno (tj. proti koncu besede) samo v primeru, če tak polglasnik stoji v prvem zlogu akcent-ske celote. Ali je imel isto razvojno smer tudi sam nastanek psl. polglasnikov (tj. **ĩ*/**ũ* → **ǫ*/ **ǫ*) ne vemo eksaktno in niti ne poznamo dobro razlogov, zakaj sta se sploh razvila.⁹ Glede na to, da sta si *i* (= *j*) in *ĩ* med vsemi glasovi fonetično najbližja, je razumljivo, da je *j* moral zavirati tudi vse tri stopnje, ki zadevajo razvoj psl. **ĩ* → *ǫ* → ∅ (tj. nastanek polglasnika, njegovo šibitev in izpad), kadar je ta stal desno od njega (tj. *jĩ*), in jasno je tudi, da je ta proces moral biti skupen še vsem slov. jezikom. Zdi se, da je *j* lahko vplival tudi na levo stoječi *ĩ*/ *ũ* (tj. **ĩ*/ **ũj*), vendar pa morda šele nekoliko kasneje, ko je bil izglasni polglasnik že ošibljen (tj. ko ni mogel več nositi iktusa in ko se je začela rušiti zlogovna struktura), saj se je šele takrat lahko oblikovala tesnejša zveza med vsemi tremi prvinami glasovnega sklopa *-*ǫjb* (tj. med okrepljenim levim polglasnikom, *j* in ošibljenim desnim polglasnikom), še bolj pa po odpadu desnega šibkega polglasnika (kar v tem sklopu lahko pomeni zlitje z *j* in njegovo okrepitev, tj. *jǫ* → *j*). Veliko razlogov govori v prid domnevi, da sta bila izpad šibkih polglasnikov in t. i. vokalizacija krepkih zaporedna (in ne hkratna) pojava, to pa tudi pomeni, da je *j* lahko ne le zaviral pričakovano vokalizacijo levega polglasnika, kot jo izkazuje v drugih položajih, temveč je polglasnik celo tako modificiral, da je ta ostajal visok (=napet) vokal. Zdi se, da je bil tak razvoj KOs **ǫ/bj* značilen

⁸ V bolg. in mak. je sled psl. zložene sklanjatve danes ohranjena v I ed. m nove določne oblike (bolg. tipa *novijat*, mak. tipa *noviot*), medtem ko je v I ed. ž/s *novata*, *novoto*, zaradi arhaičnih *dobrajta* ← **dobra-ja-(ta)* in *dobrojto* ← **dobro-je-(to)* (bolg. nareč./Banat) tudi v kontekstu izgube deklinacije in sovпада določnih in nedoločnih oblik samo mogoča. (Koneski: 120; UIJE: 178–179).

⁹ Morda se je splošno krajšanje etimološko dolgih naglašanih vokalov najprej na izglasju, ki je zajelo tudi *ī* in *ū*, odrazilo na prvotno naglašanih kratkih *ĩ* in *ũ* kot diferenciacijska sprememba (tj. *ũ/ĩ* → *ǫ/b*), zaradi te spremembe pa sta verjetno kmalu (hkrati s tem?) izgubila tudi zmožnost nositi iktus.

za vse slov. jezike in vse položaje v besedi ter da se s te točke razvoj usmerja različno: v delu vslov. jezikov (=severni del) se modificira (okrepi) praviloma samo v naglašenem položaju, v zslav. in jslov. pa na tem mestu nastaja KO¹⁰ → * \bar{y} / * \bar{i} . Že iz tega razmišljanja je mogoče sklepati, da je rudimentarni KOs $\bar{b}/b\bar{j}$ nujno moral vsebovati medglasni *j*; to dokazujeta tako areal razvoja v * \bar{y} / * \bar{i} kot tudi/še posebno dolžina kontrakta, ki bi jo bilo sicer v tem KOs nemogoče pojasniti. Glede na to, da bolg. izkazuje KO tega (izhodiščnega) rudimentarnega KOs, v katerem je medglasni *j* moral še obstajati, ne izkazuje pa je v KOs **aja* → *aa* → (* \bar{a}) → *a* in **oje* → *oe* v I ed. \bar{z}/s PS (prim. arh. *novajta*, *novojto*), bi bilo mogoče iskati vzrok za KO res tudi v naravi psl. * \bar{i} . Vendar pa samo v tem smislu, da je do KO prišlo samo na področju, kjer je *j* ohranil psl. naravo (tj. * \bar{i}), ne pa na področjih razvojne inovacije (tj. bodisi na območju razvoja * \bar{i} → ∅, ker tu nastane samo možnost asimilacije, bodisi na območju njegove konzonantizacije * \bar{i} → *j*¹¹). Tehtnost take domneve bi podpiralo že dejstvo, da celo za žarišče KO ni bilo mogoče niti teoretično utemeljiti, zakaj in kako naj bi psl. *j* izpadal samo v nekaterih položajih, v drugih (identičnih) pa ne, in zato tudi KO ni bila videti sistemsko predvidljiv pojav, predvsem pa bi to domnevo lahko dokazovali z jslov. KO v KOs **oja* ← **od'a*, prim. psl. **gospodjǎ* → jslov. nareč. **gospojǎ* → **gospā* → sln. *gospá*, hrv. nareč. *gospā* (Žumberak), kajk. *gospa/gospoja* (RHKKJ I, 644–645), *góspa* (15. st.). Zanja navaja Skok (Skok I: 593) številne kalke iz sakralnega jezika (*Naša Gospa* 'Notre-Dame', *Góspa Sinjska/Žnjanska*, *Velika/Mala Gospa = Gospòđina*, 13. st.; *Gospòjina*, Vuk/ 17. st.), ki so še danes živi, prim. *Vělo Gōspā* 'Maria Himmelfahrt', *Mōlo Gōspā* 'Maria Geburt', *Gōspā lůrsko* (ČDL I 244–245). V hrv.-čak.

¹⁰ V tem smislu so zanimivi primeri tipa **zm̄jǎ* a.p. c z istozložnim (nenaglašenim) sklopom *bj*, ki izkazuje v večini slov. jezikov razvoj → *zmija* (in ne v **zmjǎ*) in kjer analogni morfološki vpliv, kot bi lahko bil v glag. tipa **viti* **vi/bjǫ* (Vaillant III: 274–280; Vaillant izhaja iz sed. oblike **uej-e-*, lit. *vejù*, nareč. *vijù*), ni mogoč. Iz gradiva (rus. *zmijá*, nareč. *zmejál/změjá* (Dal' I, 686); ukr. *zmijá*; stsl. *zmija*; bolg. *zmija*; srb. *zmija*, I mn. *zmije*, in hrv.-čak. *zmajǎ*, (ČDL I, 1394); sln. *zmíja* (z najverjetneje že sln. podaljšavo tipa **vodá* → *vòda* → *vóda*); č. *zmije*, stč. *zm'ie* ← **zm'ā*; slš. *zmija*; polj. *zmija*, gluž./dluž. *zmija*) ugotavljam, da z redkimi izjemami (tj. očitno analognimi r. *zmejá*, hrv.-čak. *zmajǎ* in pričakovanim prač. **zm'ā*) izkazujejo vsi slov. jeziki nepričakovan fonetični razvoj, ki bi ga pogojno sicer lahko pojasnili s preksklonsko/ morfološko analogijo, tj. po R mn. **zm̄jǎ* ali po I ed. m **zm̄jǎ*. Pozornost zbujajo tri dejstva: (1) da se *ij* v besedi lahko resubstituira (prim. č. *zmija*, stč. *zm'ie*, ne vemo pa ali po R mn. **zmbjǎ* → prač. **zm'ī* in s ponovnim razpadom *ī-a* → *ija*), (2) da je podobna resubstitucija je verjetno v polj. *zmija*, o čemer bi lahko sklepali iz *z-* (in ne *z'-!*), ki je nastal z nekim zgodnejšim mehčanjem v soglasniškem sklopu **z'm'-* ← *zm'-*, (3) da srb./hrv. oblika izkazuje kratki *ī* (tj. *ij/īj* ← *ij*). Ker ni verjetno, da bi se *ī* v dvožložnici skrajšal, je treba domnevati, da je *i* v glasovni skupini *ij* ← *bj* dosegel samo vokalno barvo *i*-ja, ne pa tudi dolžine (tj. da ga torej z izhodiščnim *b* veže kračina), zato je tudi sovpadel s skrajšanim psl. *ī*. Tovrstne primere bi bilo treba s tega vidika sicer še osvetliti, že sedaj pa nam lahko služijo za boljše razumevanje razvojne tipologije in orientacijo. Teoretično bi bilo mogoče pri razvoju sklopa *ij* suponirati več možnosti, ki pa bi vse pripeljale do istega rezultata, razlikovale bi se le po pojmovanju samega razvojnega poteka in morebitnih razvojnih faz, npr. (a) *j* je zaviral razvoj levega *ī* → *b* in imamo pred seboj »zaostalo« razvojno fazo; (b) *j* je omogočal (ponovno) tipično vokalizacijo *b* → *ī*; (c) nejasne (morda čisto fonetične) analogije.

¹¹ Že Krajčovič (Krajčovič 1974: 169–170) govori v tem smislu o zvezi med KO in razvojem psl. * \bar{i} → *j*, razumljivo pa ne o * \bar{i} → ∅.

obliki *gōspāl gōspa* sicer ni mogoče izključiti, da podaljšava $o \rightarrow \bar{o} \rightarrow \bar{o}$ ni po nastanku hipokoristična, bila pa bi lahko povezana tudi z izgubo izglasne dolžine (tj. $-\bar{a}$ ali $-\hat{a}$) zaradi morfološke nivelizacije izglasja (tj. v $-\bar{a}$). Nadalje moremo iz oblike z medglasnim *j* izhajati tudi v psl. $*z\check{a}j\bar{e}c\bar{b} \rightarrow *z\check{a}j\bar{e}c/ *z\hat{e}c$, prim. sln. *zājecl/ zēc*¹² (zaradi nareč. refleksov pa sklepamo, da je KO starejša od denazalizacije); srb./hrv. *zēcl* nareč. *zājac zājca* (Elezović I: 190), *zājac* (Vuk), *zājē^uc* (Vujević, SZD 18, 80), toda zslov. brez KO, prim. č. *zajíc*, polj. *zajac*. V tem kontekstu je zanimivo, da do KO ni nikjer prišlo v strukturno primerljivem psl. $*p\check{a}\bar{q}k\bar{z} \rightarrow$ ppsl. $*p\check{a}j\bar{e}k\bar{z}/ *p\check{a}(v)\bar{q}k\bar{z}$, ki ni vseboval etimološkega *j*.¹³ Iz gornjega, zlasti pa iz primera $*gospodj\check{a}$ bi se celo dalo sklepati, da je potencialno področje KO v jslov. določeno vsaj z arealom $*dj \rightarrow$ jslov. nareč. *j*.

3.1.3 V razpravah o KO se prač. sam. $*str\bar{y}c$, ki se besedotvorno tolmači kot $*stryj\bar{b}c\bar{b}$ k $*stryj\bar{b}$ (prim. tudi $*str\bar{y}na \leftarrow *stryj\bar{b}na$ kot $*uj\bar{b}na : *uj\bar{b}c\bar{b}$ k $*uj\bar{b}$ 'ujec, stric po mami'), ponavadi navaja kot dokaz, da je KO v KOs $*yj\bar{b} \rightarrow *y\bar{y}$ nastala pred vokalizacijo $*\bar{b} \rightarrow e$, saj bi se v nasprotnem beseda glasila *stryjec* (HVČ 32). Pri tem pa se premalo upošteva, da ima tvorjenka $*str\bar{y}c$ enak areal kot KO v I ed. m PS (prim. stesl. *stryj* in *stryjcb*, bolg. *strika/ striko*; mak. *striko*; srb./hrv. *stríc*, R ed. *stríca*, hrv.-čak. *stríc strīcà* (Vrgada) $\leftarrow *str\bar{y}c$, $*str\bar{y}c\bar{a}$, hipok. *striko*, srbcsl. *stryi* $\vartheta\epsilon\iota\omicron\varsigma$; sln. *stríc* 'očetov/ materin brat; (nareč.) starejši vaški možak'; č. *strýc -e*, ekspr. *strejc -e* 'starejši vaški možak' (v nagovoru), nareč. *strykl/ stryjoch* (laš.), *strýka* (JV Češka; Machek 1971: 584); slš. *strýc* 'stric'; polj. *stryj*; gluž. *tryk*; dluž. *tšyjk* (Schuster-Šewc ju ne navaja)) in da ji v vslov. ustreza ukr. *stryj -a*, blr. *stryj -a*, rus. *strój* 'očetov brat' $\leftarrow *str\bar{y}j\bar{b} -a$. Rekonstrukcija psl. $*stryj\bar{b}$ bi bila sicer mogoča in bi izhajala iz primerjave z lit. *strūjus* 'ded, starec', vendar pa je iz akcent-skih in fonetičnih razlogov skupaj (npr. srb./hrv. *stríčak -čka* (bot.) 'navadni turek;

¹²Za distribucijo $*z\hat{e}c$ prim. OLA I, 142–143: sln. nareč.: $'z\hat{e}c$ (1: Solbica/Stolvizza), $'z\epsilon:c$ (19: Spodnja Ložnica), $'ze:c$ (146: Potechach/ Potočane, 147: Breznica/ Friessnitz), $z\grave{a}:c$ (148: Kneža/Grafenbach) in sega celo v Podjuno *zāc* (Ramovš II: 540); srb./hrv. nareč. pa dokazuje, da KO tu sega tudi čez areal $*d' \rightarrow j$: $z\grave{e}:c$ (22: Žminj, 146a: Stinjaki/ Stinatz), $'ze:c$ (24: Dobrinj//Krk, 72: Reževići//Budva, 73: Gorana//Bar, 74: Njeguši//Cetinje) $z\grave{e}:c$ (25: Rukavac//Matulji, 33: Trnovac//Gospić, 34: Brinje, 36: Mala Peratovica//Bjelovar, 38: Lohovo//Bihać, 43: Trotigor, 44a: Kruč/ Aquaviva Collecroce, 45: Otok//Sinj, 46: Guber-Livno, 47: Drvetine//Bugojno, 48: Dobretići//Jajce, 49: Vijaka//Vareš, 50: Špionica//Srebrenik, 51: Tramošnica//Gradačac, 52: Gradište//Županja, 53: Sivac//Kula, 54: Jazak//Irig, 55: Bašaid//Kikinda, 56: Lastovo, 57: Grude//Ljubuški, 58: Lug//Jablanica, 59: Kreševo, 60: Milići//Vlasenica, 61: Žepa//Rogatica, 62: Osladić//Osečina, 63: Nemenikuće//Sopot, 64: Uljma//Vršac, 65: Cavtat, 66: Jasenik//Gacko, 67: Kriva Rijeka//Čajetina, 68: Pakovraće//Čačak, 69: Glibovac//Smederevska Palanka, 76: Trebaljevo//Kolašin, 77: Andželat//Ivangrad, 78: Trijebine//Sjenica, 80: Srbovac//Kosovska Mitrovica, 81: Drenča//Aleksandrovac, 82: Velika Kruševica//Rekovac), $z\grave{e}:c/ 'zie:c$ (37: Sali//Zadar), $z\grave{e}:c$ (42: Komiža//Vis, 44: Vrbanj//Hvar), $'zajac/ z\grave{e}:c$ (70: Kula//Požarevac), $'ze:c/ 'mot' m' i: k$ (71: Radovići//Tivat), $'z\epsilon:c$ (147a: Čemba/ Schandorf), $'z\epsilon:c$ (148a: Pajngrt/Baumgarten).

¹³Psl. $*p\check{a}\bar{q}k\bar{z}$ se razlaga iz korena $*ank-$ 'kriviti' (Bezljaj III: 3) in ima v slov. jezikih variantni obliki, tj. $*pa(v)\bar{q}k\bar{z}/ *paj\bar{e}k\bar{z}$, pri čemer je prva značilna za jezike z $\bar{o} \rightarrow u$ (slš. *pavúk*, č. *pavouk*, gluž./ dluž. *pawk*, sh. *pāūk*, sln. nareč. *pāvok/ pajok*, r. *paúk*, nareč. *pavók pavká*; ukr./blr. *pavúk*; str. *paúkz*), druga pa za vse ostale (sln. *pājek*, blg. *pájak*, mak. *paek/ pajak*, polj. *pajak*, polab. *pojak*, kaš. *pajk*).

rjavkasti striček' ← *strȳčĕkъ -kà) bolje izhajati iz psl. *strȳj-ьсѣ -á a.p. c ← *strĕjъ a.p. c (prim. Dybo 1981: 147). Iz tega laže razumemo tudi tvorjenko *strȳna ← *strĕjъnà a.p. c (prim. Dybo 1981: 86), takšno izhodišče pa sugerira etimološko zvezo z lit. *strūjus* 'stric' in je zato tudi semantično bolj podprto (prim. Fraenkel II: 926). Vokal *ȳ* (v *strȳc) bi torej nastal v posebnem razvoju KOs *-ĕjb- (tj. *-ĕjb-) → *ȳ* na prvi stopnji KO, ki je zajela tudi mak./bolg. in ki se ujema z arealom in problematiko končnice I ed. m PS.

3.2.0 Tip KOs *bje/ *bja.

3.2.1 Prevladuje mnenje, da je KO s tipoma KOs *-bje in *-bja, ki je izpeljana v vsej paradigmi, samo zsl. (prim. tip I ed. *listbje, R ed. *listbja itd. → stč./ stslš./ stpolj. *list'ē, *list'ā itd.). Najmočnejši argument v prid KO v KOs *-bje/ *-bja, ki izhajata izključno iz relativne kronologije med procesom KO in razcepom psl. *z in *b → *z/ĕ* : *z/ĕ*, je podal Trubeckoj (Trubeckoj: 805–807). Iz č. besed tipa *vinařství*, *ředitelství* oz. oblik z zloženo pripono *-ství (stč. -stvie ← *-stiv-bje namesto pričakovane *-estv-jē ← *-stiv-ĕje) in še posebej iz č. *příští* ← *pri-šĕst'ē ← *-šĕstbje (prim. tudi polj. *wejsćie*, *zejśćie* : rus. *šestvije*, sln. prekmursko *prišestjè* 'prihod', *našestje* 'nahod; najdba' itd.) je sklepal, da levi šibki poglasnik v *-šĕstbje (namesto pričakovanega krepkega po Havlíkovem pravilu) dokazuje, da desno od njega (tj. na mestu *-ĕje) ni več stal polglasnik, ampak (še) poln vokal, to pa naj bi posredno dokazovalo tudi KO *-bje → *-ē. Ta argument je bil hkrati odgovor tudi zoper pomislek o tem, ali je v tem tipu KO sploh lahko nastala, kot ga je izrazil Bubrix (Bubrix: 78–79) ob razlagi končniške dolžine v skašub. I ed. *ž* (npr. *rob^uòtā*, *nezèlā*). Povezal jo je z enako dolžino v I ed. *ž* samost. z mehko osnovo (npr. *večèrā* ← *večerja, *toñā* ← *tonja) in obe razlagal kot analogni po samost. tipa *brat(r)bja → *-ba → *-ā; od tod naj bi se razširila najprej k osnovam na -ja, nato pa še k vsem drugim ženskim. Bubrix omenja, da je o tej razlagi pred njim podvomil že Šaxmatov, in se tudi sam strinja, da je zasilna, in sicer zato, ker (a) je besed na *-bja malo, (b) ker ni jasno, kako naj bi do sovpada prišlo, saj so se samost. na *-ja in *-bja morali razlikovati tako pred KO (tj. zaradi vmesnega *ĕ*) kot tudi po njej (*-a : *-ā), (c) ker se mu je zdelo nelogično, da bi *ĕ* lahko sodeloval pri KO, saj je izpadal, in (č) ker skašub. ne izkazuje (dosledno) dolžin (npr. psl. *l'udbje → kašub. *lèze* ← *-ĕ, ne pa *lèzè ← *-ē; *not'bjq → nocā ← *-q (=samostalnik)/ nòcā ← *-q (=prislov)). Bubrix je iz vsega tudi sklepal, da je šibki polglasnik moral izpasti še v času, ko je bil medglasni *j* še ohranjen, da torej KO tu ni bilo, vprašanje izglasnih dolžin pa je v bistvu ostalo odprto.

3.2.2.1 Zanimivo vzporednico k povedanemu predstavlja 11 samost., navedenih že v uvodu k čak. slovarju (ČDL I: XXX) z otoka Hvara; v slovarju jih je še več in s svojim -jē ← *-jē (: e ← ĕ) jasno kažejo dolgo/ naglašeno končnico -ē (poleg redkejših dvojnic -ê) ← psl. *-bje: prim. *lozjē/ lozjê*, knj. *lôzje* ← *lozbye; *trsjê*, knj.

tr̥sje ← **tr̥stbje*; *smec̆ē*, knj. *smēce* ← **s̥metbje*; *koščē* ← **kostbje*; *borjē*, knj. *bôrje* ← **borbje*; *īcē* ← **it̥bje* (k psl. **iti* **id̥o*); *pīcē*, knj. *píce* ← **pit̥bje*; *propēc̆ē*, knj. *raspēce* ← (**pro-/orz-*)*p̥et̥bje*; *prosūc̆el rasūc̆ē*, knj. *prosúce* ← (**pro-/orz-*)*sut̥bje*; *zejē*, knj. *zēlje* ← **zēlbje*. Iz teh primerov je razvidno, da knj(ižne) oblike odražajo dva naglasna tipa (tj. *lōzje* ← psl. **lōzbje* in *píce* ← **pit̥bje*), čakavske pa samo enega. Nadalje je razvidno, da se odmiki pojavljajo samo v izimenskih tvorjenkah, ne pa tudi v izglagolskih (npr. tipa *pīcē*, *píce* ← **pit̥bje*). Neskladnost (tj. omahovanje med a.p. b in a.p. c) deloma gotovo izvira že iz razlike v derivacijskem izhodišču (npr. čak. *borjē* k *bôr*, *bōra* a.p. c : knj. *bôrje* k *bōr*, *bōra* a.p. b), ta pa bi bila lahko povezana celo z generiranjem obeh akcentskih paradigem (prim. tudi dvojnice tipa hrv.-čak. *smīh*, R ed. *smīhā*, srb./hrv. *smījeh*, R ed. *smījeha*, str. *směxъ*, R ed. *směxal* *směxá*, č. *smích*). Izglasno dolžino v teh samostalnikih pa nedvomno smemo povezovati z dolžinami, ki jih za ta tip navaja tudi Ivšić (Ivšić: 195–196/63–64). Še danes je sprejemljiva Ivšićeva razlaga o razvojnem razmerju med srb./hrv. akcentskimi variantami v tipu samost. **list̥bje* (prim. *lišc̆el* *lišc̆el* *lištje* (Vareš) *lištje* (Kreševo)) in **s̥od̥bje* (prim. *sud̆ē* (Posavina) / *sūd̆el* *sūd̆ē* (*sūd̆jē*) / *sūde* (*sūd̆jē*)) oz. da so naglasi na korenu nastali z naglasnimi umiki v levo, razlike med njimi pa so nastale zaradi različne kronologije teh umikov (npr. ppsl., štok. umik/ metataksa). V kontekstu današnjega poznanja pravil akcentske derivacije, ki sledi besedotvorni, Ivšićeva rekonstrukcija akcentskega mesta psl. **list̥bje* (→ **list̆jē* → *lištjē* → *lišc̆ē* in **list̆jē* → *lištjel* *lištje*) namesto **list̥bje* a.p. c, ni ustrezna. Predvideva pa akcent-ski dvojnici **s̥od̆bje* (→ **sūd̆jē*) / **s̥od̆bjē* (→ -*jē*, prim. *nī* ← *nījē*) namesto **s̥od̆bje*. Pri tem navaja, da so možnost končniškega naglasa suponirali tudi že pred njim, npr. čak. *zelí* → **zēlbjē* (A. Belić), čak. *klasjé*, blg. *kláse* ← **klās̆bjē* (Conev), vse skupaj pa poveže s č. *proutí*. Ivšić je to gradivo obravnaval v kontekstu kategorij s t. i. novim akutom (tj. ~), medtem ko je vprašanje izvora izglasne dolžine ostalo ob strani. Iz povedanega izhaja, da so Ivšićeve napake v rekonstrukciji, ki je sicer zgledno natančna in zanesljiva, nastale predvsem zato, ker gradivo odraža ne samo stanje, ki naj bi bilo psl. (tj. **list̥bje*, **s̥od̆bje*), temveč tudi mešanje dveh naglasnih tipov, katerega vzrok in starost še nista natančno raziskana.

3.2.2.2 Samost. na *-bje izkazujejo na Hvaru in Braču tudi v R ed. dolgo končnico -o ← *-ā ← psl. *-bja (prim. ČDL I: XXIX–XXX): *vesēljo* ← **vesēlbja* (k knj. *vesēlje*), *kopōño* ← **kopānbja* (knj. *kōpānje*), *lišcō* (I ed. *lišcē*, knj. *lišcē* ← **liš̆bje*), *grōžjo* (I ed. *grōz̆žje*, knj. *grōžde* ← psl. **grōz̆dbje*), *zdrōvjo* (I ed. *zdrōvje*, knj. *zdrāvlje* ← psl. **s̆zdōrvbje*); v nekaterih primerih se pojavlja tudi dvoj-nica *rasūc̆ā* (Brusje na Hvaru) / *rasūc̆ā* (Dračevica na Braču). Poleg tega izkazujejo v R ed. dolgo končnico -o ← *-ā tudi samost. tipa psl. *-bstvo (tj. *dīvojaštvo* ← **dēvoj̆č̆bstvā*, *karōnstvo*) in v istih govorih se pri njih pojavlja dolžina tudi v I ed. -o ← *-ō, prim. hrv.-čak. -*stvo* / -*štvo*. Vzorednice tej dolžini se pojavljajo tudi drugod, npr. *trōjstvō* (Novi); *luctvuō*, *božanstvuō*, *trojstvūō*¹⁴ (Brabec 1966: 56), vendar

¹⁴Moguš (Moguš: 25–29) piše, da se v čak. govorih dolgi vokali razvijajo v smeri zaprtosti (tj. *ē* → *ee* → *ie*, *ō* → *oo* → *uo* in *ā* → *aa* → *oalua/aoolo* → *ō*). Prim. tudi Brabec (Brabec 1966: 55–57), ki v

pa ne (več?) v R. ed., prim. *luctva* (Brabec 1966: 69). Te dolžine morajo biti razmeroma stare, saj se kažejo v posebni vokalni barvi, npr. *o* ← **ā*, *uo* ← **-ō*. Ni pa jih mogoče razložiti iz osrednjega sklanjatvenega vzorca za m/s, saj so tam končnice kratke skoraj v celotnem vzorcu, še posebej pod naglasom (prim. I/T/Z *selō*, R *selā*, D/M *selū*, toda O *selōn*), razen tam, kjer podaljšanje lahko pripišemo razvidnemu vzroku (npr. položaju pred zvočnikom). Prav tako ni verjetno, da bi ta izglasna dolžina v R ed. nastala pod morfolonološkim pritiskom R ed. *ž -ě* ← **-ĕ* (prim. hrv.-čak. *sestrě*, *nogě*, hrv.-posav. *ženie*, knj. *sèstrē*, ki se lahko pojavlja celo z več variantami pri istem samostalniku, npr. *ženèl žen^{iè}l žen^{iè}*, *γlāvèl γlāv^{iè}l γlav^{iè}*, Susak, HDZ I: 111). Tudi če jo primerjamo z (po izvoru imensko) dolgo končnico *-ā* v R ed. zaimkov *tōgā*, *onōgā*, ki se pojavlja tudi kot kratka (tj. *-a*, prim. *svōga/svēga* ← **v̄segā*, *njēga* ← **jegā*; Miletic: 217–218/425–426; Crmnički govor), se ne približamo zanesljivim sklepom o njenem izvoru, temveč smo samo razširili areal, na katerem se pojavlja. Da pa je slednja (tj. v *tōgā*) tudi zelo stara in da je bila cirkumfektirana, se vidi iz predštokavskega naglasnega umika *tōgā* ← **togā*. Morda bodo natančnejše analize akcentskih sestavov v prihodnosti dale nedvoumen odgovor, vendar pa se že danes zdi verjetno, da dolžina v R ed. samost. na **-bje* / **-bstvo* ni nujno povezana s tisto v *tōgā*, da pa bi za slednjo morali iskati izvor ali v sklanjatvi samostalnikov (prim. dolgi ponaglasni R ed. *-ā* v polab. *bügó* ← **bōgā*, *saró* ← **sýrā*; Lehr 71: v tem smislu bi bilo mikavno tudi v D ed. zaimka *tōmē* razlagati izglasno dolžino *-ē* po prv. dolgi v M ed. m/s, npr. polab. *no gordé* ← **gordě*) ali v sklanjatvi zaimkov (tj. psl. **togó* → **togāl* **togā* → *tōgā*). Iz povedanega sledi, da je prozodična karakteristika dolgosti v tipu psl. **-bstvo* samo v možni (ne pa nujni) zvezi z nekimi dolžinami v imenskem končniškem naboru. V tem smislu je morda manj problematičen končniški iktus v obliki **togā*, ki bi eventualno lahko nastal tudi z novo kombinacijo prozodičnih elementov, kot sta naglasno mesto (tj. staro zaimensko, prim. **togó*) in dolgost (ki bi lahko v obliko »vstopila« skupaj s končnico **-ā*),¹⁵ ni pa to seveda nujno.¹⁶

razpravi o jeziku podonavskih Hrvatov govori o tem, da so mnenja o času nastanka diftongizacije *o, e* (tj. ali se je proces začel pred ali po nastanku severne hrvaške diaspore v 16. st.) deljena, da pa bi razširjenost tega pojava na prostoru od južne Gradišćanske do moravskih naselij (razen kajkavskih Hrvatov v Hrvatskem Grobu) kazala na starejši nastanek.

¹⁵ Kjer prihaja do novih morfemskih kombinacij, se lahko pojavijo tudi nove kombinacije prozodičnih elementov, prim. sln.-rezijan. D mn. *měn* ← **měm̄* ← **měm̄*, kjer oblika vsebuje končaj *-én* ← **-ēm̄* (tj. iz **tēm̄* → pričakovano obliko **m-ém* → rezijan. **m-ín*) in prv. tonemsko karakteristiko psl. **moj̄m̄*; R ed. *ž sestré* ← zaimka **tě* ← **tojě*).

¹⁶ V okviru KOs **bjā* je zanimivo, da se v srb./hrv. govorih poleg *pr̄ijatelj* (← psl. **pr̄jātel'ь*; č. *přítel*, slš. *priatel'* ← **pr'ātel*) vsaj na treh (danes ločenih) področjih pojavlja nenavadna oblika, prim. hrv.-čak. *pr̄etelj* 'Freund' (Vodice, Žminj, Istra; ČDL III: 543; Miklošič I: 404: *pretelj*), hrv.-čak. *nepr̄etelj* (Vodice, Istra), *pr̄etelstvo* 'amicitia' (Mažuranić II: 1131); hrv.-kajk. (*ne-*)*pr̄etyel* (Skok III: 40–41), srb. nareč. *pr̄etelj -a* 'prijatelj; srodnik mladin ili mladoženjin' (prim. *išli smo u pr̄etelje, mi od njēga po pr̄etelja čovēka nēmamo*; ob osebnih imenih tudi *pr̄etelj Sp̄ira*), *pr̄eteljev/ pr̄eteljov, preteljica, spr̄eteljīt se, spr̄eteljim se* (Kosmet; Elezović II: 130–131, 259). Skok vidi v njej psl. **pr̄jātel'ь*, a je glasovno ne razlaga. Zdi se mogoče, da se v njej skriva stara kontrakcijska oblika **pr'ātel'* (z nekim narečnim prehodom *r(')ā* → *rē*). Tonem *ˆ* v vseh navedenih oblikah skupaj (tj. čak. in štok.) bi lahko

3.2.2.3 Tako tvorjeni samost. izkazujejo tudi v sln. od 16. st. naprej akutirane končniške dolžine, tj. **-bjě* → **-jě* (prim. I ed. *spočetjé* ← **-početjěl cvrtjé* ← **cvьrtjěl veseljé* ← **veseljěl zelenjé* ← **zelenjě*) in sicer celo v vseh sklonih (prim. R ed. *zelenjál veffeljá* ← **-jā*, D ed. *zelenjúl veffeljú* ← **-jū*, O ed. *zelenjém/s' veffelém* (Dalm.) ← **-jēm*, znane pa so tudi iz sln. govorov (Ramovš II: 563). Vzporeden razvoj izkazujejo tudi samost. tvorbe na **-bstvō* → **-stvō* (→ *-stvó/u*), prim. I ed. *gospostvó* ← **gospodьstvōl moštvo* ← **možьstvōl tu Ludstvu* (Schönleben), sln. nareč. *rojstwu* (gor.-kraš.), R ed. *gospostvál moštva* ← **-ā*, O ed. (*pred CHristuſevim*) *rojstvum* (Dalmatin; po Škrabec II: 232–233).¹⁷ Vsi podani primeri pripadajo a.p. c, ki je imela naglašeno izglasje. Ramovš je izglasno dolžino v *rojstvól zeljé* pojasnjeval s stavčno fonetiko, ker ni videl dokazov za potrditev razvojne zveze med dolžinami in onemitvijo ь (Ramovš II: 454). Končniški naglas v obeh skupinah s prvotno enakimi prozodičnimi lastnostmi brez izjeme izkazujejo tudi pomor. (=zslav.) govori pri samost. tipa **-bje* (prim. *jezéně* ← **jědenjě*, *vesélé* ← **veseljě*, *žacě* ← **žitjě*), v tipu **-bja* pa prevladuje pri samost. z enozložno osnovno v ed. in v posamičnih primerih v mn. (prim. *roló* ← **roljá*, *ceńó* ← **těnjá*; Lorentz 1925: 96, 172).

odražal nek starejši slov. cirkumfleks, vendar pa v kontekstu relevantnih slov. oblik (rus. *prijateľ*, ukr. *prýjatelj*, sln. *prijatelj*, srb./hrv. in hrv.-čak. *prìjatelj*, hrv.-čak. *neprìjatelj* (ČDL I: 658), štok. *nèprijatelj*) akcent ni jasen. Zaliznjak (Zaliznjak: 152) za rus. ugotavlja (glede na minusno markiranost pripone *tel*) naglasno mesto **prijatelj* / **nèprijatelj* (← arh. glagola strus. *prijati*, *prěju* 'faveo'), vendar bi ga potrjeval samo srb./hrv. *prìjatelj*, ne pa tvorjenka *nèprijatelj*, čak. *neprìjatelj* ← *prìjatelj*. K naglasu te besede se je večkrat vračal v svojih študijah Bulaxovьskij: v zvezi s kašub. prid. *pràjacělsćí* 'prijateljski' je izhajal iz psl. **prìjatelj* (prim. ukr. *prýjatelj*, in samo možno izhodišče za sln. *prijatelj* ← **prìjatelj*; Bulaxovьskij V: 74). Za srb./hrv. *prìjatelj*, R mn. *prijateljā* pa je menil, da ga je mogoče razumeti (a) kot arhaizem psl. sklanjatve tipa *telb*, ali pa (b) kot poseben odraz akcentskega premika s cirkumfleksiranega prvega zloga ne glede na izvor intonacije in celo dopustil možnost, da gre za štokavsko akcentsko inovacijo (prim. *sūnce* : *sūnācā*, *grīvna* : *grīvānā*; Bulaxovьskij V: 389, 423), domnevno skrajšavo $\hat{\ } \rightarrow \tilde{\ }$ pa je pripisoval vplivu stosl. besed na *telb*. Zdi pa se, da kljub izkazanim gornjim dvojnicam v naglasnem mestu vsaj za del slov. jezikov moramo izhajati iz nedol. osnove **prbjā-(ti)* tudi v tvorjenki **prbjā-telb*, in bi bilo torej ukr. in srb./hrv. mesto drugotno. Tako bi bila (ne glede na večzložnost besede) razumljiva kračina *ī-ja*, ki je generirala sekundarno na mestu šibkega poglasnika v prv. nenaglašenem *bj* kot v tipu **zmbja* in tudi s primerljivim arealom. Če teza o naglasnem mestu drži, potem je mogoče na začetku omenjeni nenavadni srb./hrv. $\hat{\ }$, primerljiv s sln. *prijatelj* izhajal je iz primarnega *ij* (Ramovš II: 178:) proglašati samo za slov. novi cirkumfleks. Naravo in proces metatonije **-bjā-* → *bjā* (tj. ali je prišlo do nje zaradi nastale naddolžine naglašene vokala, kar je verjetno) bo sicer treba še natančneje osvetliti, se pa tudi na tem primeru kaže, da je res lahko v zvezi s kvantitetno spremembo vokala, ki jo povzročata šibitev psl. α/b neposredno ob naglašenem vokalu (tip R mn. *krāvz* → **krāvz*, *kopýtz* → **kopýtz*) in v neposredni časovni bližini tudi dolžina, nastala pri KO (npr. O ed. *lipojz* → **lípō* → *lípō*). Iz č. *přítel*, slš. *priatel'*, *pás* ← **pās* ← **pōjās* in O ed. *lipou* (in ne **lípou*) pa bi se moglo pridobiti celo dodatne informacije tudi o intonacijsko-kvantitetnih razmerjih, ki so bila doslej še precej zavita v temo.

¹⁷V sln. so že v 19. st. prevladale izglasne kračine (prim. *sadjě -ā* itd.), nato pa še naglasni umik (prim. *sádje -a*, *vesélje -a*). Skrajšavo in naglasni umik navaja Škrabec tudi za sam. na **-bstvo* (prim. *rojstvō -ā* → *rójstvo -a*); starih izglasnih dolžin Škrabec ne razlaga izrecno z odpadom polglasnika (Škrabec II: 232–233), ampak misli na mešanje pripon **-bstvo* in **-bstvbye* → **-stvoje* (Škrabec II: 180, op. 4).

3.2.2.4 Iz zgoraj povedanega jasno izhaja, da izkazujejo psl. sam. na **-bje* in **-bstvo* izglasno dolžino, ki pa v jslov. zaradi ohranjenega *j* ne more biti kontrakcijska, v tipu na **-bstvo* pa sploh ne. Prav zaradi osupljivega ujemanja med jslov. in zslov., kjer so v tipu **-bja* izglasne dolžine poleg č. lepo razvidne tudi iz pomorjanskih govorov (Topolińska: 45–51), je skoraj nemogoče misliti, da dolžine niso nastale zaradi istega vzroka, v enakem/podobnem procesu in z enakim rezultatom.

4.0 Problem dolžine na kratkih izglasnih vokalih.

4.1.1 V zvezi z vprašanjem izglasnih dolžin je moja pozornost pritegnil slš. nareč. *čuo* (srednjeslš.), *šva* (gemersko) ← **čō* (Krajčovič 1988: 124; vzrokov za to dolžino ne navaja) poleg *čol/ co* (vslš., zagorsko; č., polj., dluž.)/ *so* (sotacko); oblika *col/ čo* se navadno razlaga iz R ed. **čbso*. V slš. je razvoj **ō* → *uo* sicer normalen na mestu psl. *ò* in podaljšanega *ō* sploh. Besedo *čuo* bi bilo mogoče povezati s polj. nareč. *cós* ← **čbsō-si* ← **čbso-si* in tudi *któs* ← **kztō-si* ← **kzto-si* (varšavsko, sporadično po vsej severni/osrednji Poljski). Topolińska (Topolińska: 54, 90) dolžino razlaga kot nadomestno iz **kzto-si/ *čbto-si* po redukciji v členku *-si*, Rozwadowski (Rozwadowski: 41) pa je z gornjimi primeri povezal še *któz* ← **kzto-že*, *cóz* ← **čbso-že*, *jakóz* ← **jako-že*, *otóz* ← **oto-že* in v vseh izhajal iz nadomestne dolžine enakega izvora, čeprav bi v teh primerih polj. dolžina lahko nastala tudi ob zvnečem izglasnem konzonantu. Vendar *ó* ← **ō* izkazuje tudi polj. nareč. *któ* ← **kztó* (Urbańczyk 1962: 46–49, 25), pomor. *xtōš/ xtūš* poleg *xto/ xtoš*, *cōš/ cūš* poleg *col/ coš* (Lorentz 1925, 157). Prav tako kaže na dolžino gluž. *ó* ← **ō* v *štó*, R ed. *koho* 'wer' ← **chtō* ← **kzto*, ki se pojasnjuje samo z reakcijo na homonimijo z gluž. *što*, R ed. *čeho* 'was', dluž. arh. *sto* ← **čbto* (Schuster-Šewc 19: 1474). Pri tem pa nas preseneča, da nepojasnjena izglasna dolžina v zaimkih **kzto*, **čbto*, **čbso* nastopa tudi v jslov. Tako je sln. knj. *kdō* (SSKJ 1994, 392), nareč. *kadó* (Poljane), *dó* (Ravne/ Bohinjska Bistrica), *gdó* (Savinjska dolina), *gdú* (Cerkno, Borovnica), *tú^a* (Zilja) Ramovš pojasnjeval sicer iz **kztó* (tj. z novoakutiranim *ò*) kot »neobičajno podaljšavo, ki bi imela svoj izvor v ekstremno rastoči intonaciji vprašalnega stavka« (Ramovš II: 453–454). Podaljšavo najdemo tudi v hrv.-čak. *kō* ← **tkō* ← **kztō* (knj. *kōl/ tkō*) in *čō* ← **čā* (poleg *čāl/ če* ← **čega?*; ČDL I 106, 109, 117). Oblika *čā* se navadno razlaga ← **čb* (Skok II: 111; Popović 1960: 330). Teže pa je razložiti dolžino v hrv.-čak. *čō*: v tej obliki lahko izhajamo iz **čbtā* (namesto **čbto?*, prim. *šta*) in jo prištejemo že omenjenima *tōgāl/ onōgā* (Crmnica). Vendar pa presečeni ugotavljamo še hrv.-čak. *cā/čā* (Susak; HDZ: 155; Popović: 330 navaja *ca*) ← **cāl/ *čā*, od katerih bi vsaj *cā* (če že ne oba!) lahko odražal tudi **čbsā* (in celo – kot tudi slš. – dvojnost konzonantnega vzglasja č- : c-).

4.1.2 Psl. zaimenske oblike **kzto/ *čbto/ *čbso* se ponavadi uvrščajo v psl. a.p. c (prim. srb. *nā-/zāšta*; Zaliznjak 1985: 139), in sicer s stebričnim naglasom na izglasju (prim. I ed. **čbtól/ *kztó*, R ed. **čbsó* → analogno **čegól/ *kogó*, **čemú/ *komú*, M ed. **čemy/ *komь*, O ed. **čimy/ *cěmь*). Ta naglas je bil že po položaju avtonomen (tj. ni cirkumflektiran) in se je tudi v rus. odrazil enako kot vsak novoakutirani: *-ó/ -ò* → *-ô*, zapisano *ω/ ô*, tj. *česô/ čsô*¹⁸ (prim. Zaliznjak 1985: 173–

177; Stadnikova 1989: 172). Sled nekdanjega psl. avtonomnega kratkega naglasa se iz vokalne barve vidi tudi v polj. nareč. enklitičnem $g\grave{o} \leftarrow *(je)g\acute{o}$, $teg\grave{o}$ (Velikopoljska) \leftarrow psl. $*tog\acute{o}$, v (celo nikoli na izglasju naglašenem) R ed. $dobr\acute{e}g\grave{o} \leftarrow *-\bar{e}g\bar{o}$ in že omenjenem $kt\grave{o} \leftarrow *k\bar{z}t\acute{o}$ ter doslej ni bila razlagana v tem kontekstu (prim. »Jest to, zdaje się, objaw osłabienia pełni tej 'okazałej' (dwie sylaby!) kóncówki«; Urbańczyk 1962: 46–49, 25).

4.1.3 Tudi pomor. stanje je zanimivo. Tako Lorentz izhaja iz 4 zaimenskih končnic R ed., in sicer $*-g\acute{o} / *-g\acute{u}$ in $*-v\acute{o} / *-v\acute{u}$, vendar se mu ne zdi verjetno, da bi bile izvorno povezane (Lorentz, GP III: 923–926; II: 521). Končnice nastopajo pri zaimkih in pridevnikih in izkazujejo tipično arealno distribucijo (Lorentz, GP III: 924–926). Tako se pojavljata končnici $*-v\acute{o} / *-v\acute{u}$ v slovinskih in SZ/JV kašubskih govorih, končnici $*-g\acute{o} / *-g\acute{u}$ pa sta skoraj splošnopomorjanski. Poleg slovinskega $-w\acute{o} / -h\acute{o} \leftarrow *-v\acute{o}$ najdemo tudi končniški varianti $-v\omega$ (= $-v\acute{a}$), $-u\acute{a}$, $w\acute{u}$. Končnico $-w\acute{a}$ (prim. $\acute{c}ew\acute{a}$, $t\acute{e}u\acute{a}$, $\acute{n}y\acute{u}\acute{a}$) razlaga Lorentz iz $*-v\acute{o}$ z analogno naslonitvijo na imenski $-a$ (=R ed.). Pri končnici $-w\acute{u}$ (prim. $\acute{c}ew\acute{u}$, $k\omega w\acute{u} / k\acute{o}w\acute{u}$, $dl\omega \acute{c}i\acute{u} / dl\acute{a}c\acute{i}u$) pa zvezo z imenskim u (= R ed.) zavrača, ker da je (a) končnica $-u$ zemljepisno preveč razširjena in (b) ker se končnica pojavlja v osebni zaimkih (tj. »w poszczególnych pniach pronominów personalnych«). Končnica $-v\omega$ naj bi bila najmlajša in rezultat križanja med pomor. kontrahiranimi (prim. $t\acute{a}w\acute{a}$, $\acute{i}ew\acute{a}$, $\acute{c}ew\acute{a}$, $k\acute{o}w\acute{a} \rightarrow t\omega$, $\acute{i}\omega$, $\acute{c}\omega$, $k\omega$) ter vzporedno ohranjenimi nekontrahiranimi oblikami zaimka (š $t\acute{a}v\omega$ itd.), od koder naj bi se širila še k pridevnikom (tj. $dobr\acute{e}w\acute{a} \rightarrow dobr\omega$). Vzporedno nastopa tudi končnica $-g\acute{u}$ (tj. $t\acute{a}g\acute{u}$, $\acute{n}/\acute{i}eg\acute{u}$ (toda samo $g\acute{o}$), $k\acute{o}g\acute{u}$, $\acute{c}eg\acute{u}$), s katero je mogoče povezati tudi fonetično nerazloženo končnico $-g\acute{o}$, ki se pojavlja samo v treh govorih.

4.2.0 Če to razpravljanje o zaimenskih končnicah (a) tipa $*k\bar{z}t\acute{o}$, $*\acute{c}\bar{z}t\acute{o}$, $*\acute{c}\bar{z}s\acute{o}$ (tj. s prednaglasnim polglasnikom) in (b) tipa $*jeg\acute{o}$, $*tog\acute{o}$ (tj. s prednaglasnim polnim vokalom) povežemo, smemo sklepati, da je v skupini (a) prišlo do fonetične (=nadomestne) podaljšave (tj. $*-\acute{o} \rightarrow *-\acute{o}\acute{}$), v skupini (b) pa te podaljšave izvorno ni moglo biti (tj. $*-\acute{o} \rightarrow *-\acute{o}$). Prednost te skupine besed je v njeni izoliranosti, zato se zdi primerna za določitev dogajanja, ki jo je utegnila povzročiti ošibitev (ne odpad!) psl. \bar{z}/\acute{b} . Tak sklep je ne samo logičen, temveč tudi sistemski: pojav je očitno potekal vzporedno/hkrati z umikom iktusa z naglašene polglasnika (tj. \acute{z}/\acute{b}) v levo oz. premikom iktusa v desno, če je bil prvotno naglašen polglasnik na začetku akcentske sintagme). Iz tega tudi izhaja, da je ošibitev polglasnika sprožila očitno dva procesa: (1) splošno znani premik iktusa s šibkega polglasnika, ki je imel za posledico ppsl. metatonije in nastanek novih slov. (rastočih) akcentov levo (in v posebnih okoliščinah tudi desno) od prvotnega naglasnega mesta; (2) tudi (nadomestno) daljšanje levega oz. desnega vokala, ki je bil že pred tem nosilec (avtonomnega/avtomatičnega) naglasa.¹⁹ Tako so v izglasju obravnavanih zaimkov v okviru načelno

¹⁹Oblika $\acute{c}eso$ se šteje za jslov. in je v govorih še živa (prim. I ed. m $\acute{c}eso(v)\bar{i}$, T ed. $\acute{z} \acute{c}es\grave{o}(v)u$, T mn. $\acute{c}es\grave{o}(v)e$ (Miletić: 329), oblika $*\acute{c}\bar{z}so$ pa se šteje za zslov. (moravizem). Enako (najverjetneje akcentsko pogojeno) razmerje je med R. ed. $*men\acute{e}$: $*m\bar{e}n\acute{e}$.

iste paradigme nastajale dvojnice v kvantiteti vokalov, ki so bili pred tem samo (etimološko) kratki (npr. psl. *o/ e*) ali pa skrajšani (če izhajamo iz Leskienove teorije o krajšanju prvotno akutiranih zlogov in morda tudi nekoliko kasnejše generalne skrajšave vseh preostalih, tj. nenaglašanih in cirkumflektiranih vokalov). Tako so se torej pojavile nove kvantitetne alternacije v izglasju, pri čemer so podaljšani vokali postali nosilci dolgega novega akuta, nepodaljšani pa kratkega akcenta, tj. tipa novega akuta (npr. $*k\bar{z}t\acute{o} \rightarrow *k\bar{z}t\bar{o}$: $*kog\acute{o} \rightarrow *kog\bar{o}$, $*\check{c}bt\acute{o}/ *čbs\acute{o} \rightarrow *č\bar{b}t\bar{o}/ \check{c}\bar{b}s\bar{o}$: $*čem\bar{u}$). Razumljivo pa je iz tega tudi to, da so se izglasni vokali kasneje na različne načine spet skušali poenotiti, tako da so ostale samo še sledi tega nadomestnega daljšanja.

4.2.1 Če gornje ugotovitve držijo, potem bi bilo mogoče v tem kontekstu dopolniti tudi dosedanje razlage nenavadnih končajev tipa $-go \rightarrow -vo$, prim. rus. $-vo$, slovinsko $*-vo$ in morda tudi sln. nareč./pogov. $kvá \leftarrow *ková \leftarrow kogá$.²⁰ Razlagali bi jih lahko kot posledico razvoja \acute{o} (morda pa tudi celo $\acute{o}?$) $\rightarrow *u\acute{o}$, tj. kot $*-g\acute{o} \rightarrow -g^u\acute{o} \rightarrow -vo$). Izhodišče za to bi bilo torej vsekakor najlažje videti prav v $*č\bar{b}s\acute{o}$, ki se sicer obravnava kot moravizem, pa to verjetno ni bil, in ki ga je kasneje v velikem številu slov. govorov nadomestil analogni $*čeg\acute{o}$, vendar pa hkrati prevzel tudi izglasno prozodično karakteristiko starejše oblike (tj. akutirano dolžino). V psl. $*čbs\acute{o}/ *č\bar{b}s-\acute{o}$ bi bilo pa mogoče videti tudi samo fonetično dvojnico k $*čes\acute{o}$, v kateri je redukcijo povzročil nenaglašeni položaj (tj. $*e \rightarrow *b$). Prav zaradi prikazanih možnosti je še toliko težavnejša določitev izvora končniške dolžine v srb./hrv. nareč. $*t\grave{o}g\bar{a}$ (Crmnica), saj bi bila lahko zaimenska in imenska ali celo križana.

4.2.2.0 Veljavnost gornjega akcentskega pravila bi bilo mogoče dokazovati tudi z nekaterimi drugimi arhaičnimi (in razmeroma izoliranimi primeri):

¹⁹S tem pravilom lahko pojasnimo tudi dosledno podaljšavo prv. kratkega vokala v besedah a.p. c v sln. in srb./hrv. (prim. $*b\grave{o}g\bar{z} \rightarrow b\acute{o}g$, $*k\grave{o}st\bar{b} \rightarrow k\acute{o}st$) in samo akcentski umik v a.p. b (tip $*bob\acute{e} \rightarrow *b\grave{o}b\bar{z} \rightarrow$ srb. $b\grave{o}b$, R ed. $b\grave{o}ba$, sln. $b\grave{o}b$, R ed. $b\acute{o}ba$), ki jo v razmeroma čisti obliki tudi odražajo. Šele po tej razvojni fazi, ki jo je povzročila ošibitev polglasnika, so v slov. govorih nastajale možnosti za specifična daljšanja, tj. za unifikacijo ali modifikacijo rezultatov te razvojne faze (npr. dosledno daljšanje ob zvnečem soglasniku v polj.: $r\acute{o}g$ a.p. c, $n\acute{o}z$ a.p. b, $w\acute{o}t$ a.p. b; za podaljševanje ob zvočnikih in $z/\check{z}/h$ v č.: $dv\acute{u}r$ a.p. b, $st\acute{u}ll$ $n\acute{u}ž$ a.p. b; podaljšanje vsakega $o/ e \rightarrow i$ ob šibkem polglasniku v ukr. itd.; Prihodnje sistematične analize odrazov ppsl. vokalnih kvantitet v slov. jeziki bodo morale osvetliti še vrsto podrobnosti, da bo obseg ppsl. (nadomestnega) daljšanja vokalov in njegov nadaljnji razvoj po slov. govorih jasnejši. Zdi se namreč, da bi šibek polglasnik lahko podaljševal tudi prv. nenaglašene kratke vokale, vendar pa da ti s podaljšavo niso pridobili (fonologiziranega) tonema.

²⁰Že Ramovš (Ramovš II: 454–255) je opozarjal na dolžine, kot so sln. $s\acute{a}š\acute{o} s\acute{e} i$ pa číst d^uabār 'izšlo se je pa čisto dobro' (Borovnica), $s\acute{a}š\acute{o} \leftarrow *š\bar{d}l\acute{o}$: $š\bar{l}\acute{o}$ (k $*š\bar{d}l\bar{z} \leftarrow *š\bar{d}l\bar{z}$, $*š\bar{d}l\bar{a}$, $*š\bar{d}l\bar{o}$), $kd\acute{o}$, $kog\acute{a}$, vendar je njihov nastanek dosledno povezoval s stavčno fonetiko. Načeloma bi bila njegova razlaga mogoča, v tem kontekstu pa je tudi tipološko zanimivo stanje, ki ga izkazujejo narečni srb./hrv. teksti, saj se izkaže, da se prav kvantiteta vokalov dosledno ohranja tudi v nenaglašenem položaju. Iz tega bi smeli sklepati, da kadar beseda izgubi iktus, izgubi fonološki tonem, nikakor pa ne vokalne kvantitete, tj. da je ta imanentna karakteristika vokala (v določenem položaju), iktus in tonem pa samo njegovi možni karakteristiki. Iz tega se zdi verjetneje, da gre v gornjih Ramovševih primerih prej za ohranitev dolžine (in tudi tonema, ker je v naglašenem položaju), kot pa za mlajšo podaljšavo.

4.2.2.1 Psl. **dьnь*, R ed. **dьnel* **dьne'* a.p. c. GRADIVO: sln. *dān*, R ed. *dnē* (poleg običajnejšega R ed. *dnēva*, D ed. *dnēvu* ← R ed. *dnē-*), srb./hrv. prislov *dnē* (kot arhaizem v datumih; Skok I: 379) → R ed. *dnēva*, hrv.-kajk. *dien*, R ed. *dnāvo*, D ed. *dnāvu* (Bednja), *plādnē* (Vuk), *plādnē* ← **polъ-dьne'* (Kosmet; s sekundarnim R ed. *plādna*), hrv.-kajk. prislov *větomadne* ← **vě tomъ dьne*, stslš. *deň*, R ed. *dňaldne* (Stanislav II: 218–219), č. *den*, R ed. *dne* (SSČ I, 224). Beseda se je v slov. jezikih naslonila na sklanjatev mehkih/trdih samostalnikov, tako da stare sklonske oblike izkazuje samo fragmentarno, najpogosteje R/M ed.) Kot je videti, je v tej obliki izglasna dolžina²¹ izkazana samo jslov. Sln. *dnē* bi bilo mogoče razlagati tudi iz psl. **dьne* (tj. po slovenskem premiku cirkumfleksa in podaljšavi, prim. **pōl'e* → *poljē*, sekundarno → *pōlje*). Ker pa srb./hrv. izglasne dolžine (prim. *dnē*, *plādnē*) ni mogoče razložiti na enak način, izkazujeta pa jo obe besedi, je bolje izhajati iz jslov. **dnē*,²² tj. razvitega po zgoraj navedenem pravilu nadomestnega daljšanja iz **dьne'*. To bi nas vodilo tudi k ugotovitvi, da naglasno mesto tipa psl. **dьne* ni najstarejše, ampak kasnejše (analogno po o-d.?), in da se je v jslov. **dnē* ohranil akcentski arhaizem **dьne'*. Tako bi se lahko tudi v tem samost. približali (a) starejšim končniškim naglasom v soglasniških sklanjatvah a. p. c (prim. rsl. R. ed. *nebesé*, k *nébo* a.p. c), in (b) ide. iktusu v R ed. -és: lit. I ed. *akmuō*, R ed. *akmeñs* ← *-nēs, sti. I ed. *pāt*, T ed. *pādam*, R ed. *padáh*; gr. I ed. *πόυς*, T ed. *πόδα* R ed. *ποδός* (Stang 1957: 94). Morda nekoliko preseneča, da je jslov. izglasna dolžina povsod cirkumflectirana (čeprav bi pričakovali novoakutirano, tj. -é). Domnevati smemo, da gre za neko kasnejšo inovacijo (tj. ˘ → ˘) na izglasju, ki je še ne znamo pojasniti, bi pa bila lahko tudi fonetične narave.

4.2.2.2 Psl. I mn. m **trьjě* a.p. c (Zaliznjak 1985: 139). GRADIVO: sln. arh. *trijē* (novejše *trije* s sekundarno paradigmo R *trēh*, D mn. *trēm*, T mn. *trī*, O mn. *trēmi*), polj. *trzej* ← *trzē* ← **trzē* ← **trē* ← **trьje* (GHJP 1965, 144: s sekundarnim -j), stč. I mn. m *třie* (npr. *třie králi přijeli*) → *tří* (do 17. st.; *tito tři muži*)/ *tře* (z izgubo jotacije; *tře řadové*)²³ (Važný II/1: 1967, 147; HVČ: 159). Podano gradivo bi omogočalo akcentsko rekonstrukcijo psl. I mn. **trьjě* (in ne **trěje*, prim. **kōsti*), ki

²¹ Verjetno je tudi v stč. *dnie* izhajati iz dolžine (SSČ I, 224)

²² Tudi Bulaxovs'kyj je dolžino v jslov. *dnē* razlagal po A. A. Šaxmatovu, tj. kot nadomestno podaljšanje, ki ga je povzročil izpad polglasnikov (Bulaxovs'kyj V: 371). Enako je (v nasprotju z Belićem) razlagal jslov. izglasno dolžino v **sъtō*, prim. sln. *stō*, srb./hrv. *stō*, hrv.-čak. *stō* indecl. (ČDL I, 1153; prim. *stō nā stol stō pō stol*). Ker se rekonstruirala **sъtō* (tj. a.p. c, kjer bi nastal srb. *stō*), je mogoče, da se v jslov. obliki **stō* ohranja sled starejšega iktusa števnikar **sъtō* ← ide. **k'mtóm* (kot je domneval že M. Snoj; ESSJ III: 318). Ta hipoteza navidez sicer nasprotuje kračini v tipu **dъnō* a.p. b, kjer bi prav tako pričakovali fonetično obliko **dъnō*, R ed. *dъnā* itd. (tj. kot v tipu **veselъjě* → **veseljē*), a vsi slov. govori, kolikor mi je znano, izkazujejo samo refleksi za **dъnō*. Med **sъtō* in **dъnō* je najpomembnejša razlika v tem, da je prva izgubila zvezo s sklanjatvenim vzorcem, druga pa je bila vanj (še naprej) vključena in se je izravnala po tipu **selō*, kjer pogojev za fonetični nastanek dolžine ni bilo. Ni pa nujno, da bi sem uvrstili primer kot je **dъvā* (prim. **ōbā*), ker bi se etimološka (tj. fonetična) ponaglasna dolžina lahko zadržala do šibitve **ъ/b*. Za diskusijo o tem vprašanju je pomembna tudi domneva, da bi nepričakovani strus. iktusi tipa *nōvъ gorodъ* ← **nově gorodъ*, R. ed. *novā goroda*, lahko ohranjali sled starejše akcentuacije prid. *novъ* a.p. c. (Zaliznjak 1985: 125).

²³ Popolnoma vzporedno se analogno po **tr'ie* razvija psl. **čьtыrě* → -*ьje*: *čtyrě* → *čtyrěl* *čtyří*.

mora biti glede na ide. akcent inovacija (prim. ide. *tréies). Vendar pa bi tak iktus pojasnjeval redukcijo v prednaglasnem zlogu (prim. *-eíes → *-iíe → -bjé), oporo pa bi lahko našli v vzporednem psl. naglasnem mestu I mn. u-d., npr. *-ové ← *eués ← ide. *-éues (prim. bolg. tip gradové).²⁴ Da je to v neki starejši dobi moralo biti akcentsko mesto za I mn. m soglasniških osnov premičnega tipa (in nato tudi → i-/u-osnov), bi se dalo sklepati tudi iz stč. I mn. »dnie nebo dnové staříl dávníl dlúzí« (SSČ I, 224) ← *dné ← *d̥né. To naglasno mesto se je najverjetneje odrazilo kot izglasna dolžina v I/T mn. s (prvotno samo) samost. soglasniških debel a.p. c, analogno pa tudi v samost. a.p. b/a (prim. čak. nebesá, vimenàl vimenā̃ (k psl. *výmen- → vime a.p. a), ramenàl ramenā̃ (k psl. *rāmen- → rāme) ← *-a/*-ā (Susak; HDZ I, 108). To akcentsko mesto pa zasledimo tudi pri samoglasniških debelih, npr. stštok. slavonsko sēla – sēlā, pōla – poļā, imēna – imenā, slš. slová, deloma moravski govori; Lončarić 1996: 45), in sicer na tri načine, tj. kot iktus, izglasno kvantiteto ali metonični cirkumfleks, prim. sln. korīta, kajk./ stštok. v Slavoniji korītā. Posebej naj opozorim, da se oblika *tr̥bjé → tr̥bjē ponovno odraža kot jslov. *tr(i)jē.

4.3.1 Če se na tej točki vrnem h samost. tipa *-bje in *-bstvo, potem je več kot na dlani, da v tipu *-bje domnevanje KO v klasičnem smislu ni ne nujno in ne verjetno. Izglasna dolžina *-jē je lahko nastala pravilno po fonetični poti v okviru samost. a.p. c, ki so imeli naglašen izglastni vokal, in od tam je lahko prodrila tudi v enake tvorjenke a.p. b in a.p. a. V znanstveni literaturi se teza o KO pri samostaln. tipov *-bje in *-bja opira tudi na argument, da bi se morala jotacija v zslov. odraziti z znanim psl. jotacijskim refleksom (tj. *listjē kot č. **liscī); vendar je treba bolj upoštevati dejstvo, da gre za dve različni jotaciji, od katerih je bila prva (tj. psl.) že v zaključni razvojni fazi, če ne sploh že končana, ko je druga šele »vstopala« v razvojni potek (prim. zaporednost psl. palatalizacij velarov z različnimi razvojnimi rezultati). Zdi se, da bi bilo treba dokazovanje preusmeriti, tj. ne dokazovati, da se *K' + j lahko razvije v → K'*, temveč da se *K' + j ne more razviti v K'*, kar pa bo precej težko dokazati. Saj celo v jslov., ki ne izkazuje mehkostne korelacije zslov. tipa, pač pa samo njene sledi, v posebnih položajih soglasnik lahko popolnoma absorbira tudi *j* (npr. č/ ž/ š+j: nārūča ← R ed. *-bja, òrūže ← *-žbje, mīšēga ← *myšbj-; Miletić: 341). Tako lahko že na tem mestu samo pritrdimo Marvanovemu dognanju, da sta za proces KO bistveno vlogo odigrala prav psl. šibka ɤ/ɛ, čeprav je on izrecno zavračal povezavo s psl. akcentom (Marvan 1979: 81–87).

4.4.0 Iz povedanega lahko predvidevamo, da je zgoraj obravnavana vrsta KOs (tj. *bjé/á) postala pogoj za pojavljanje KO tudi v medglasju oz. da so se t. i. kontrakcijske kategorije oblikovale samo znotraj tistih paradigmatsko vezanih

²⁴ Verjetno bi tako lahko osvetlili tudi še nekatere druge redukcije v prednaglasnem zlogu, ki že zaradi strukture korena verjetno nimajo zveze z ide. prevojem in ki se po naglasnem mestu včasih ločijo od ide.: morda *č̥s̥o̥ namesto *česo ← ide. *k̥es(i)o, gr. hom. τέο, at. τού; morda imper. tipa *p̥b̥cī; morda oblike sed. osnove tipa *r̥k- ← *rek- 'sagen': psl. *r̥kq r̥čēš̥, vslov./zslov. *r̥ka, *r̥kom̥ itd. (Vondrák I: 38).

slovničnih/besednih skupin, kjer je vsaj ena izmed oblik vsebovala takšen KO. Zdi se, da se je proces KO pri zaimkih začel prav pri vprašalnem svojilnem zaimku psl. *čьjь 'quius' (prim. I ed. *čьjь', *čьjǎ, *čьjě, R ed. čьjěgo, *čьjějě/ě itd.) ← *k^ui-jo- (SPsł I: 309; Arumaa III: 184: ← *k^ue-/*k^ui-). Da je psl. *čьjь zelo stara beseda, bi lahko dokazovali tudi z njegovim pomenom 'wessen', ki ga navezuje na ide. I ed. *k^ui-s (prim. lat. *quis*, het. *kwis*, gr. *τίς*), ne pa na *k^ui-d (lat. *quid*, het. *kwid*, gr. *τί*, psl. *čь (-to)). Poleg tega izpolnjuje psl. *čьjь tudi druge potrebne pogoje: (a) vsebuje KOs *ьje, (b) pripada a. p. b (Zaloznjak 1985: 136), zaradi česar je moral imeti iktus prvotno na sredinskem zlogu (prim. analogno v sed. glagola *tьrětь), (c) v I ed. m vsebuje celo KOs za rudimentarno KO, kar ni nujni/potrebni pogoj za KO v stranskih sklonih, je pa gotovo dodatna spodbuda (prim. *čьjь → rus. *čej*, ukr. *čyj*, bolg. *čij*, sh. *čijī*, stč. *čí*, č. *čí*, slš. *čí*, polj. *czyj*, stpolj. *czej* do 15. st.; SPsł II 308–309),²⁵ in končno (č) pomensko se povezuje s svojilnimi zaimki.

4.4.1 Pogoji za realizacijo zgoraj formuliranega akcentskega pravila (in s tem za razširjeni model KO) obstajajo v trozložnih oblikah stranskih sklonov (tj. R ed. *čьjěgo, *čьjějě/ě, D ed. *čьjěmu, *čьjěji, M ed. *čьjěmь, *čьjěji, O ed. *čьjěmь, *čьjějě itd.) in je tam tudi izkazan (tj. → R ed. *čjěgo, *čjějě/ě, D ed. *čjěmu, *čjěji, M ed. *čjěm, *čjěji, O ed. *čjěm, *čjějě itd.): tako so se iz trozložnih razvile dvo-zložne sklonske oblike, do enozložnosti pa so se v ed. razvile samo dotlej dvo-zložne oblike s/ž spola (prim. I/T ed. s *čьjě → *čjě → č. *čí*, I ed. ž. *čьjǎ → *čjǎ → č. *čí*, T ed. ž. *čьjǒ* → *čjǒ → *čí*). Enotno enozložna paradigma ed. ž (tj. *čí*) je nastala še ne-koliko kasneje in verjetno samo po načelu analogije (npr. stč. R ed. *čie* ← *čjiejě ← *čjějě, D ed. *čí* ← *čjiejji ← *čjěji, O ed. *čúl* *čí*). Ti (drugotni) procesi bi se dali dokazovati predvsem z dvojnostjo končnic v T/O ed. ž *čúl* *čí*, pri čemer bi prva izvirala iz O ed. (tj. ← *čьjiejě), druga pa iz T ed. (tj. ← *čьjǒ). V slš. *te* sekundarne spremembe (prim. R/D ed. ž *čej*, O ed. ž *čou*) ni. Tudi v srh./hrv. govorih pri tem zaimku še lahko prepoznavamo sicer že precej zabrisane sledi KO, ki so (vsaj deloma) povezane tudi z adaptacijo govorne besede v knjižno. V Akademijnem slovarju (ARj II, 24, sub *čijī*) se izrecno navaja I ed. m samo *čij* (Della Bella, Belostenec; *čii*/Stulić; *čij*/Vuk) kot stara oblika, kot mlajša (tj. analogna po PS) pa oblika *čijī*. Vendar pa se iz podanega ne vidi jasno, ali je v tem smislu pojmovana tudi izglasna dolžina v navedenem I ed. ž/s *čijā*, *čijē*. Na hrv.-čak. in štok. končniški naglas v teh oblikah (tj. *čijī*, *čijā*, *čijē*) je izrecno opozoril tudi Belić in poudaril, da Rešetar Vukove mn. oblike »*čiji*, *čijim*, *čijix*, *čijim*, *čijima* tumači /.../ kao: *čī*, *čīm*, *čīx* itd. koje je Vuk rastavio.« (Belić 1965: 119–120). Dodajmo temu še hrv.-kajk. I ed. m *čij*, I ed. s *čijel* *čiel*/*čje* in I ed. ž *čijal* *čia*, R/M ed. *čijel* *čie*, T ed. *čijul* *čiu*, I mn. s *čijal* *čial* *čja* (RKKJ I: 297), kajk. *čijī*, *čijā*, *čijē* (Žumberak; Skok I: 110), *čij*, *čijā*, *čijē* (Kosmet; Elezović II: 446). Na izglasju tudi v teh oblikah, ki so tokrat dvo-zložne, lahko ugotovimo ˘ → ˘̂, in to ne samo v štokavskih govorih, kjer bi bilo nor-

²⁵Izglasni -j se zdi sekundaren, morda vezan na morfemsko obliko *čij-*. V delu slov. jezikov se pojavlja samo v tvorjenkah (npr. sln. *čigāl* *čegā* ← *čigá, prim. *čigá/óv*, srh./hrv. nareč. *čigov* -a -o, bolg. nareč. *čigo/av*), del pa pozna dokazljive predrugačitve (prim. dluž. *ceji ceja ceje* po I ed. m *cej*, gluž. *čej* *čeja* *čeje* po *čej).

malno. Vendar sem prepričana, da je kljub temu treba izhajati iz ppsl. *čī, *čjā, *čjē in da je naslonitev na PS sicer sekundarna in razumljiva tudi zaradi izglasne dolžine, ki je obe obliki povezovala vsaj v I ed./mn./dv.

4.4.2 KO pri zaimku *čbjь bi lahko primerjali tudi s KO pri psl. *kъjь 'quis' (I ed. *kъjь, *kaja, *koje, R ed. kojego, *kojeje itd.). Zaliznjak ta zaimek v kazalu (Zaliznjak 1985: 403) uvršča v a.p. c, zato ta zaimek ne izpolnjuje že bistvenega pogoja za podaljšavo medglasnega vokala, tj. ni imel naglasa na medglasnem vokalu. Zaimek je v etimološki zvezi z ide. *k^uo- (tj. *k^uo-jo-), ki je generiral tudi druge psl. vprašalnice tipa *kъ(-), vendar pa je njegova paradigma strukturno prelomljena (tj. del paradigmatskih oblik izkazuje notranjo fleksijo, del pa vsebuje osnovo koje-, ki bi lahko bila, ni pa nujno bila, razmeroma stara, prim. gr. ποῖος, lat. cuius; Nahtigal: 66). V č./slš. so se ohranile samo posamezne sklonske oblike, vendar pa zanesljivo izkazujejo KO (prim. I ed. m/ž/s ký, ká, ké; R ed. slš. m/s kieho, č. kéhol kýho ← *kēgo; T ed. ž č. kú ← *kō ← *kojō; I mn. slš. kie; Važný II/1: 140; Stanislav II: 342–343). V srb. in hrv. slovarjih je ta zaimek obsežno predstavljen in seznanimo se lahko s tem, da so poleg pogostejših nekontrahiranih že od najstarejših časov izkazane tudi oblike s KO (prim. ARj V, 150–165). Ker je gradivo preobsežno in dostopno, naj podam iz njega samo nekaj točk: oblike s KO (tj. I ed. ki, ka, ko) navajajo v svojih slovarjih Mikalja, Belostenec, Voltić, Stulić. Med primeri KO v ARj, ki segajo celo v 12. st., prevladujejo I/T ed., mn., dv.: prim. I ed. m kî (Mon. serb. 7; 12. st.), I ed. ž kâ (Mon. serb.; leto 1240), I/T ed. s kô (u ko godi vrime, Mon. serb.; leto 1419) poleg kē (Ranjina, Vetranić); R ed. m/s čak. kēga (poleg kōga); T ed. ž. kû; I mn. m kî (Mon. serb., leto 1189), I mn. ž kē (Mon. serb. 1222–1228), I mn. s kâ (Mon. serb., leto 1446), T mn. m/ž kē (Mon. serb. 1240–1272); I/T dv. kâ. Tudi ČDL (ČDL I, XXXVII) navaja enake, še žive oblike (npr. I ed. kî, kô ← *kō, kâ/kô ← *kā, T ed. ž kû, O ed. ž kôn ← *kō(m), T mn. m kē ← *kojē, I/T mn. s kô ← *koja, I/T mn. ž kē ← *kojē), zato je kontinuiteta teh oblik v hrv.-čak. nesporna. Zato tudi ni nobenega dvoma, da je KO tudi tu bila izpeljana že zelo zgodaj. Iz sodobne paradigme je razvidna tudi zgodovinska dolžina v R ed. m/s kēga (ČDL I: XXXVII) ← *kēga (toda D/M ed. m/s kēmu), vendar pa iz tega ne izhaja, da gre za kontinuant kontrakta *ē, ker bi se ta razvil → i kakor izhaja iz primera *vojevoda → *vēvoda, prim. čak. priimek V̄ivoda (Istra; 1275 IR; Skok III: 613), top. V̄ivodina (14.stol.) 'parochia, sudčija u vladanju grada Ozlja' = V̄ivòdinja (ŽK; Skok III: 613; etnik V̄ivòdinac -nca, V̄ivòdinka); sln. vivōda (Gor., Meg.; Skok III: 613); č. vévoda). Za to besedo je značilno, da se celo v žarišču pojavlja tudi v nekontrahirani obliki (prim. morav. vojvoda (woywoda Prib. 21^a, R ed. woywodi; Gebauer I: 558) in tako tudi drugod: sln. vojvoda, srb./hrv. vòjvodal vòjvodal vòjevoda (Vuk: 78). Na podlagi pregleda problematike in možnosti KO pri gornjem zaimku je jasno, da moramo v jslov. govorih upoštevati tudi sistem transformacij, ki kažejo na kompliciran preplet paradigmatskih oblik zaimka, določnega pridevnika in verjetno tudi kontrahiranih zaimenskih oblik, katerih natančen obseg bo za posamezne govore treba šele dognati (prim. tudi hrv.-kajk. I ed. ž. kal koja, R ed. ž ke, I ed. s kol ke : R

ed. m/s *kogal kog* ← **kogo*, D ed. m/s *komul kom* ← **komu*, R mn. *keh*, prim. **těxъ*, D mn. *keml kiml kojemi*, prim. *těmъ*/ **dobrymъ*/ **těmi*; RKKJ II, sub *ki*).

4.4.3 Zdi pa se, da je obstajala tesnejša zveza med zaimkom **čьjь* in svojilnimi zaimki tipa **mojь*, **mojа*, **mojе*. Skupnih imajo več jezikovnih značilnosti, med drugim zanesljivo ide. izvor (tj. ← **mojos*/ **moj-jo-*, stpr. *mais*, prim. lat. *meus* → **mejios*). Glede na to, da sta stari in identični tvorjenki, in da se zaimki tipa **mojь* v slov. jezikih v I ed./mn. m/s/ž obnašajo kot besede iz a.p. b,²⁶ smemo tudi v stranskih sklonih domnevati starejše naglasno mesto v medglasju (tj. R ed. m/s **mojěgo*, D ed. m/s **mojěmu*, M ed. m/s *mojěmь*, O ed. m/s **mojěmь*, R ed. ž **mojějě/ę*, D ed. ž **mojěji*, O ed. ž *mojějo* itd.).²⁷ Ker manjka bistveni pogoj za razvoj, kot ga kaže tip **čьjěgo*, ne vidim nobenega drugega razloga za nastanek oblike tipa **měgo* kot samo analogni razvoj, ki ga je povzročil razvojni pritisk v tipu **čьjěgo*. To je bil tudi razlog, da sem KO v tipu KOs **oje/a* → **ē* poimenovala kot *analogni model KO*.

4.4.4 Dobro je znano, da so kontrahirane oblike svojilnih zaimkov (in z njimi vedno vzporedno tudi pridevnikov) zabeležene že v Brižinskih spomenikih in da so še žive na skrajnem sln. zahodu in severozahodu. Da je bil prvotni areal KO oblik nekoč širši, se vidi tudi po sicer redkih sln. top. tipa *Dobrépolje* ← **dobrojě polje*, *Velésovo* ← **velьjě selol* **velojě(?) selo*, ki so danes daleč zunaj področja ohranjenih KO. Rada pa bi opozorila na to, da takšnih oblik (poleg nekontrahiranih) veliko navaja tudi Akademijin slovar (ARj VI, 901–902, sub *moj*; XVII, 373, sub *svoj*, XIX, 21–22, sub *tvoj*) za srb./hrv. govore z opombo, da so značilne za poetski jezik dubrovniških in dalmatinskih piscev. Gradivo: I ed. ž. *mal sval tva*, (14. st.), R ed. ž *tve* ← **tvoję*, T ed. ž. *mul svul tvu*, O ed. ž. *svoju*, I mn. ž *mel sve*; I mn. m *tvi*; I/T ed. s *me* (redko *mo*)/ *tve*, I/T mn. s *mal sval tva*. Zelo zanimive so tudi hrv.-kajk. oblike v I ed. ž *ma / tva*, T ed. ž. *mu*; o I ed. s *tvel zue* v kajk. pismenstvu poročča Jembrih (Jembrih 1984: 22), prav tako Lončarić (Lončarić 1996: 106), kjer šteje za kontrakcijske ne samo oblike tipa I ed. ž *ma*, I ed. s *mę*, ampak govori tudi o kontraktih *-ę/ -o* (npr. *mę:ga*, *tvę:ga*; Podravina idr.), ki so v teh govorih samo ena izmed kategorij KO.

²⁶Zaliznjak navaja, da izkazujejo paradigmatske oblike rus. zaimkov končniške naglase v a.p. b (npr. *вьsegò*) in a.p. c (*samomú*, *togò*, *tojě/ę*) Med primeri navaja tudi oblike povratno-svojilnega zaimka (tj. *svoegò*, *svoemú*, *svojejě*), ki ga samo v kazalu uvršča v a.p. c (Zaliznjak: 143). O najstarejši psl. akcentuaciji svojilnih zaimkov v znanstveni literaturi skorajda ni informacij (prim. Bulaxovs'kyj 1980: 462), zato je orientacija težavna.

²⁷Suponiranje takšnega naglasnega mesta bi ne samo omogočilo razumevanje »preskoka« KO na tip KOs *ojel oja*, ampak omogoča tudi razumevanje premika iktusa na izglasje (tj. tip *mojěgò*) pod vplivom zaimkov a.p. c (tip **togò* in **samogò*). Medglasni iktus bi bil potemtakem arhaizem in ne inovacija, prim. ukr. *moégo*, *moému* (Hrynčenko II, 430); hrv.-čak. *mojěga*, *mojěmu* (ČDL I, XXXVI; v kratkih *mōga*), *mojěgal* *tvojěga*, *njěga* ob *tojäl koyä* (Susak; HDZ I: 116–117), *mojěga* ← **mojěga*, *mojěmu* ← **mojěmu* (Pandrof; v kratkih pa *muōga*, *muōmu*) kot *ovōgal* *ovuōga*, *onōga*, *zis onuōga* in *tōga* *tuōga* (Pandrof), vendar pa ob naglasnih variantah v enklizi tipa *ovōgal* *ovogà sam* in *tōmul tomù sam* (Brabec 1966: 55–57, 75), ki kažejo na mešanje naglasnih pozicij prv. a.p. b/c; srb. nareč. *na mojěgal pri mojěga*, *na mojěga baštú*, *od mojěga*, *mojěga stárca*, *u mojěmu tátku podrum*; *tvojěga* (Belić 1905: 423–424).

4.5.0 V gornjem kontekstu možnega in verjetnega se kaže tudi KO v stranskih sklonih določnega pridevnika, ki arealno poteka v tesni navezavi na KO v tipu **mojego*, v novi luči.²⁸ Zdi se, da gre samo za prenos rezultatov KO z zaimkov na pridevnike (tj. **čbjégo* → **mojégo* → **dobrajego*), toliko prej, ker je bil to tudi eden izmed načinov za odstranitev (ne več funkcionalne in strukturno moteče) notranje fleksije in zložne številčnosti. Proces je potekal mehanično oz. odločali so argumenti formalne narave, to pa so bili svojilnemu zaimku in določnemu pridevniku lastni skupni končaji v ed. (npr. R ed. m/s *dobrajego* : *mojego*, R ed. ž *dobryjeje/ě* : *mojeje/ě* itd.), v mn. pa možnost vključitve v ново mehkostno korelacijo v jezikih, ki so jo zakodirali v svoj sistem (npr. R mn. *dobryxъ* : *mojixъ*). V jslov. opazamo celo prodor zaimenskih končajev tipa **t-ěxъ* v pozicije pridevniških končnic tipa **-yxъ* (tj. v O ed. m/s, R/D/L/O mn.) in dialektološko ter zgodovinsko gradivo dokazujeta, da je bil pojav razširjen v vsej jslov. V delu slov. jezikov opazamo tudi že predzgodovinski prodor zaimenskih končajev tipov **t-ogo/ *j-ego* v ed. sklonske oblike. Študij razvoja pridevnika v slov. jezikih bo najverjetne potrdil hipotezo, ki sem jo nakazala v drugi razpravi, in sicer da je v slov. jezikih nedoločni pridevnik začel privzemati končnice kazalnih zaimkov tipa **togo/ *jego*, nato pa se je začela sistemska konkurenčnost med oblikami starega določnega pridevnika in zaimenskimi oblikami nedoločnega pridevnika. Ker se je proces začel zaradi sistemskega stika med nedoločnim pridevnikom in zaimenskimi pridevniki (tipa **mъnogъ*), se je v jslov. odrazil tudi v končnicah samostalniških sklanjatev (npr. jslov. R ed. ž **žen-ě* ← **tě* ← **tojě* idr.). Že iz tega nedvomno izhaja, da se je v slov. govorih sklanjatev določnega pridevnika naslonila: (a) ali na kazalne zaimke (tip **togo/ *jego*), (b) ali na svojilne zaimke (tip **mēgo*, adaptiran na mehkostno karakteristiko osnove, tj. **-ēgo/ *-ēgo*), pri čemer se je akcent psl. določnega pridevnika na osnovi ohranjal. Odraža pa se ta pojav lahko v variantnosti končnic za posamezne sklone, ki so različnega izvora in v sinkretizmu oblik tudi pri svojilnem zaimku, npr. mehkih zaimenskih tipa **-e/ogo* (R ed. m/s), trdih zaimenskih tipa **-ěmъ* (O ed. m/s), kontraktivnih tipa **-ěmъ* (M ed. m/s) (Gregurovec Veternički; Jembrih/Lončarić: 41–42; Lončarić 1996: 104).

5.0 KO pri glagolu

5.1 Za določitev KO v glagolskih oblikah zadošča pregled dogajanja v nedoločniški in sedanjiški osnovi, ker so vse ostale glagolske oblike tvorjene iz prve

²⁸Šivic-Dular, A.: Slovenska pridevniška sklanjatev v luči razlage S. Škrabca in V. Oblaka. Zbornik *Obdobja 17*: Vatroslav Oblak, Ljubljana (v tisku). Pri analizi argumentov znanstvene polemike med S. Škrabcem in V. Oblakom o izvoru končnic (kontrakcijske ali zaimenske) sln. PS sem prišla do ugotovitve, da so psl. nedoločni pridevniki postali sistemske nestabilni tudi zato, ker so se najprej v mn. oblikoslovno naslonili na skupino zaimenskih pridevnikov in so tako nastale nove zaimenske oblike tipa R mn. **starěxъ*, D mn. **starěmъ*, (M mn. **starěxъ*), O mn. **starěmi*, O ed. m **starěmъ*, nato pa se je stik z zaimenskimi oblikami širil še na sklone z dotlej ohranjeno notranjo fleksijo (tj. **dobrogo* namesto **dobrajego* itd). O tem procesu imam najstarejše primere iz hrv. Istarskega razvoda, vendar pa naknadni pregled jslov. dialektološke literature to hipotezo v celoti potrjuje in verjetno je bil proces znan tudi v drugih slov. govorih.

ali druge in so torej pogoji za KO enaki kot v teh dveh. V psl. nedoločniku se KO pojavlja samo pri tvorjenih glagolih, tj. takšnih, ki so tvorjeni (a) še iz stare preteritalne osnove (na *-al/-ě* in vsebujejo KOs **-bja-*, **-oja-*, ali (b) pri starih iterativih, pri katerih so se razvijali tudi drugotni iterativi, generirani že v okvirih psl. vidskega sistema, ki vsebujejo KOs **-al/ěja-*. V psl. sedanjiku se KO pojavlja samo v KOs **-bje-* (s korenskim nedol. tipa **vi-ti*) in *-āje-* (z deriviranim nedol. tipov **čitā-ti*, **kāja-ti*) oz. **-ěje-* (z deriviranim nedol. tipov **sbja-ti* in **grěja-ti*. Videti je torej, da se v sedanjiku pojavlja manjše število KOs, in to je pogojeno s strukturo sedanjika. Nadalje iz tega ugotavljam, da med obravnavanimi glagoli samo tisti z nedoločnikom tipa **-ojā-* ne izkazujejo KO tudi v sedanjiku, in to najverjetneje prav zaradi glasovnega sklopa **-oji* (prim. 3. ed. **stojitb*). Iz tega bi bilo mogoče sklepati, da se glasovni sklop *oji*, ki ga č. znanstvena literatura prišteva h KOs, v prvi fazi KO gotovo ni mogel kontrahirati v medglasju. To bi dodatno podprlo našo tezo o pogojih za KO, saj na drugi strani opažamo razvojni potek **bjí* → **jǐ* (oziroma **bjV̄* → **jV̄*).

5.1.0 Tip KOs **-bja-* (=nedol.), sed. **-ěje-*: Vaillant (Vaillant III: 291–294) navaja 3 glagole z gornjo strukturo nedoločnika, ki jih zapisuje kot **lijati* (sed. **lěješb*), **smijati se* (sed. **směješb se*), **zijati* (sed. **zěješb*), Dostál navaja še stcsl. *sijati* (sed. *sijaješb*) in *prijati* (sed. *prijaješb*; Dostál t. 159, 161), po etimoloških slovarjih se rekonstruirajo še drugi, npr. **grbjati* (sed. **grěješb*), **vbjati* (sed. *viješb* itd.). V tem redkem strukturnem tipu so Vaillantovi primeri gotovo stari in se navezujejo na ide. baze tipa **lěi-* 'gießen, fließen, tröpfeln' → **lbjati*, **(s)mei-* 'lächeln, erstaunen' → **smbjati*, **g'hē(i)-* / **g'hiġ-ā-* 'gähnen, klaffen' → **zbjati* (Pokorny: 664, 967, 419) in iz podobnih baz sta tvorjena tudi psl. **sbjati* (← **sk'āi-* / **sk'ij-ā-* 'gedämpft schimmern' (Pokorny: 917), prim. tudi razmerje **sbjati* : **sinqti* kot **zbjati* : **zinqti*) in **vbjati* (← **uei(ə)-* 'drehe, biegen'; Pokorny: 1120). Iz oblik **zijati*, ki jih izkazujejo slov. govori, ni mogoče jasno razmejiti dveh potencialnih psl. tvorjenk (tj. starega tipa **zbjāti* / **vbjāti* in njegovega aspektnega para **(-)zījāti* / **(-)vījāti*). To pa zato (a) ker se nenaglašeni sklop *bj* in *ij* razvijeta v enak rezultat, (b) ker sta oba nedovršna (in iterativna). To je aktualno toliko še zlasti zato, ker ima tak nedoločnik ob sebi sedanjik tipa **-aješb*, ki prevladuje pri drugotnih slov. nedovršnikih. Po drugi strani v jslov. jezikih povzroča določene težave razvoj *ěj* → *ij*, tako da se razmejitev glagolov tipa **grějati* : **grbjāti* (→ srb./hrv. *grġjati* : *grġjati*) opira lahko samo na razliko v tonemu. Ne glede na to, bi bil tip **grbjāti* (ide. **g^hher-* / **g^hhrě-* 'heiß, warm'; Pokorny: 493) lahko tudi že star in morda samo psl. narečen.

5.1.1 Zslov. oblikam te vrste (npr. stč. *smieti se* ← **smbjāti se*, verjetno tudi stč. *zieti* ← **zbjāti*, Važný II/2: 137; polj. *ziac* ← **zbjāti*; gluž. *hrěc(so)* ← **grbjāti(se)*, Schuster-Šewc 5: 340–341) lahko dodamo tudi zanesljive vzporednice iz jslov. V srb./hrv. sta izpričani dve možnosti tj. oblika *sjāti*, sed. *sjām* (Vuk), hrv.-čak. *sjāti* *sjôn* 'scheinen, glänzen, strahlen' (ČDL I: 1110) in *sijati*, sed. *sijām* (prim. Skok III: 247–248; Gluhak: 550). Glasovni glasovni sklop *ij* je mogoče pojasniti tudi z raz-

vojem v prvotno nenaglašnem položaju iz **bj*, prim. sln. *sijáti*, rus. *sijátb*, medtem ko je sed. tvorjen drugotno (npr. *sijāš* ← **sijájěšb* in sln. arh. *sijam* ← **sijām* (z nadomestno podaljšavo ob izgubi ponaglasne dolžine, morda enakega tipa kot je v sln. *žánjem*, čeprav se v glasovnem sklopu *ij* prvi glas očitno ni enako podaljševal, pač pa – izgleda – šele ob izgubi ponaglasne dolžine, tj. z rezultatom sln. novi cirkumfleks). Nadalje ugotavljam, da srb./hrv. *sjāti* nasprotuje formuliranemu akcentskemu pravilu (tj. ni dalo nedol. **sjāti*) in sln. *sijáti* mu ne nasprotuje, a ga ne dokazuje. Morda bi popolnejši korpus narečnih oblik dal jasnejši vpogled v dogajanje v tej točki, vendar pa se zdi, da bi bilo v srb. nareč. *sjājět* (sed. *sjājim*, Kosmet; Elezović II: 232) ← **sbjājāti*, oziroma v *sjā-* mogoče videti fonetično pričakovan prvotni razvoj iz **sbjāti*, ki se je ohranil prav zaradi derivacije (ne pa niveliziral po glag. na *-*āti* → srb./hrv. -*ati*). Ob tem preseneča, da se tudi v ukr. pojavljata variantni ustreznici ukr. *sjajati* poleg *sjáty* ← **sbjāti*, pri čemer prva celo še ohranja starejše naglasno mesto. – Poleg tega sta v jslov. izkazana podobna refleksa tudi za psl. **zbjāti* → **zbjāti*: srb./hrv. (z akcentsko niveliziranim nedol.) *zjāti* (k sed. *zjam*, Vuk; Elezović I: 210, prim. *sjām*²⁹) in *zijati*, sed. *zijām*, sln. *zijáti*, sed. *zijām* (vendar ne tudi **zījam*). Tudi v tem primeru presenečajo blrus. *zzjacb* 'biti odprt, zijati' (tj. z geminato na vzglasju, ki zelo spominja na geminato v tipu ukr. samost. na *-*bye*) ← **zbjāti*, in besedotvorni dvojnici v ukr. *zijáty* in *zjajaty* (ESBM 331–332), kot ju najdemo v prejšnjem primeru.

5.1.2 Primerjajmo z gornjim posebno (že) stč. skupino glagolov s polglasnikom v korenu, ki z redkimi izjemami (npr. posamezni glagoli, kot sta *klvati*, *plvati*; zloženi nedoločniki *vydati* : *dāti*, *ustlati* : *stlāti*; Važný II/2: 72–73) izkazujejo dolgi in prvotno medglasni vokal nedoločniške osnove (npr. **srlāti* → **srlāti*, toda **p̄sovāti* → **p̄sovati*). Važný navaja kar 64 tovrstnih stč. glagolov na -*āti* (npr. stč. *brāti*, *žrāti*), 3 na -*íti* (npr. *krstíti*, *kšíti*, *mdlíti*), 23 na -*ieti* ← -*ěti* (npr. *bdieti*, *mnieti*, *tlėti*), medtem ko je v -*nú-* ← *-*nq-* dolžina posplošena pri vseh (Važný 1967: 92–120). Ta dolžina se obravnava kot nadomestna podaljšava (Trávníček 1935: 251), ki je prevladala samo v tej položaju. Zanimivo pa je, da se dolžina pojavlja samo v primerih, kadar je korenski zlog vseboval etimološki psl. polglasnik, ne pa tudi tistega iz psl. **r* → **z/bṛ* (npr. *svrběti* ← **svrběti*, *vrčěti* ← **vbrčati*). Očitno je, da je ta dolžina lahko nastala tudi v okviru zgoraj formuliranega akcentskega pravila, in sicer v a.p. b/c.

5.2 Tip KOs *-*oja-* (=nedol.), sed. *-*oji-*: To skupino tvorita samo dva ppsl. glagola: **bojāti se* (sed. **bojíš se*, prim. č. *bojíš se*, hrv.-čak. *bojīn se*, ČDL I, 62) in **stojati* (sed. **stojíš*, prim. č. *stojíš*, hrv.-čak. *stojīn*). Če sodimo po kontraktih in po dvojnicah, je mogoče sklepati, da niti v zslov. jezikih ni popolnoma hkratna (prim. č. *bát se*, polab. *bět*). GRADIVO: stpolj. *bać się/ bojeć się* (14.–15. st.),

²⁹Tudi v vslov. jezikih najdemo tak sedanjik (prim. rus. ed. *zijájetb*, *sijájetb* ← *-*ájě-tb*), ki je sicer značilen za tudi za mlajše glag. derivate, prim. **zěvāti*, **zěvajetb* → srb./hrv. *zijevati*, *zìjevāš*, zato je umestno tudi vprašanje, ali gre za nedol. **zbjāti* ali **zījāti* po modelu **zbdāti* : *(-)zīdāti.

nareč. *bác się* (samo jpolj.; od 15. st.) poleg *bojać się*, *bojeć się* (in drugotnega *boić się*); polab. *bet* ← **běti* ← **bojěti* (Olesch I: 51; Sejdp I: 31);³⁰ č. *báti se*, stč. *báti sě*; slš. *bát' sa*, nareč. *bojat' sa* (SSN I: 100–101; Rimavská Sobota/ Lučenec), *bat' sal bac se* (Sipos-Bükk-Gebirge; SPsł I: 198). Tudi v jslov. so izkazane dvojnice: sln. *báti selbojāti se*, nareč. rezijan. *bojat se* (SPsł I: 298), toda *bát se* 'to be afraid of something' (Bila/San Giorgio; Steenwijk 1992: 240), kjer preseneča oblika *bojat se* v Reziji, kjer so se ohranile KO oblike v tipičnih kategorijah, vendar pa nisem mogla preveriti, ali navedek drži. – Psl. **stojāti* ima v zslov. areal, primerljiv s tistim pri **bojāti se* (tj. polj. *stać*, nareč. tudi *stojeć*; č. *státi*, slš. *stát'*). V jslov. so KO oblike (poleg nekontrahiranih) znane: sln. *státi* in nareč. *stójati* (Plet. II: 577), *stojāti* (ESSJ III: 313; prim. drugotni sed. *stójam*); hrv.-čak. *stōt* (sed. *stojīn*, ČDL I, 1154), nareč. *stāti* (Dubrovnik) ← **stojāti* (Skok III: 324: ga razlaga s KO *oja* → *ā* in to dokazuje s primeri kot sta *pās*, *bān* in s tvorjenkami, kot so *stójak -jka* 'držak cijepa' (Crmnica), *stojalo* (Črna gora), *stōjnica* (Črna gora)/ *stōjača* (Hercegovina) 'stolac', adv. *stōjkē* (Risan)/ *stojèčkī* ob samost. *stéćak -čka* (Vuk, Imotski) ← **stojēt' -ькѣ*).³¹ V knj. srb./hrv. jeziku je samo *stājati* (sed. *stōjīm*), tj. paradigma, ki je nastala s kombinacijo oblik **stājāti* (iterativ) in sed. **stojīšb* našega glagola.

5.3.0 Tip KOs **-āja*/**-ēja-* (=nedol.), sed. **-āje-*/**-ėje-*: Iz že povedanega je očitno, da tudi pri nedoločnikih lahko spremljamo razvojni potek KO od tipa **bjā* → (analogno) **oja* → (razširjeno in sistemsko) **ā/ēja* (tj. k glagolom, ki se tvorbeno in pomensko vežejo na stare iterativne glagole in ki so se pojavljali v zvezi z razvojem psł. aspektnega sistema.) Pri tem je pomembna ugotovitev, da je KO v nedol. tipa **āja* → **ā* samo stč. (Krajčovič 1974: 161) in da prav zato lahko govorimo o razširjenem modelu KO oziroma o č. kot žarišču KO procesa (prim. stč. **kāti sě* ← **kājati se*, **kāješb se* ← **k*ōj-e/o-*; stč. *lāti* ← **lājati*, **lāješb* ← **lā-je/o-*, prim. lit. *lōti*, *lōju*; stč. *tāti* ← **tājati*, **tāješb* ← **tā-je/o-*, prim. **ta-l-iti* 'schmelzen'; stč.

³⁰Opazka v slovarju, da je povratni zaimek **sę* opuščen pomotoma (tj. *bet*) je glede na to, da se pojavlja v sed. (tj. *būji-sə*), lahko točna, vendar bi opozorila, da se brez zaimka glagol uporablja tudi na Kosmetu (prim. *bojāt*, *bojīm*; Skok I: 183; Elezović I: 53I).

³¹Iz tega primera bi se smelo preprosto sklepati, da tudi ta glagol izkazuje KOv jslov., čeprav bo šele natančnejša analiza dostopnega dialektološkega gradiva omogočila tako evidentiranje ostankov kontrahiranih oblik tudi drugod znotraj areala KO. Pomembno pa se zdi tudi to, da je KO zajela tudi tvorjenko iz sed. deležn. **stojēt'* - (prim. še jslov. **zęc* ← **zājęcь*), tj. iz skupine *ojē*, ki je bila v jslov. modelu značilna prv. samo za izglasje, nato pa prenesena še v medglasje. Tega tipa KOs v zslov. jeziki na izglasju ni in se verjetno zato ne pojavlja niti v medglasju. Da se je KOs z nosnikom **ǝ* na izglasju (tj. O ed. ž **-ojǝ* → **-ǝ*) kontrahirala, dokazuje tudi jslov. izomorfa, ki zajema sln. in vse tri srb./hrv. dialekte (tj. kajk., čak., štok.); v kajk. nima »pravocrtan tok s sever-jug, nego na severu teče vjerojatno zapadnije, tj. Međimurje ima danes nastavak *-om*, što bi moglo upućivati na *-oiǝ*, a južnije izoglosa *-u / -um/-om* presijeca Bilogoru, ide istočnije. Pojava *-m* zapadnije od navedene crte ne mora ukazivati na tu staru izoglosu, podrijetlo mu može biti drukčije.« Ugotavlja, da pojav za morfološki sistem ni imel posledic, ker na kajk. zahodu (areal **-ǝ* → *u / o*) ni prišlo do sinkretizma T/O, ampak se je razlika ohranjala prozodično (O ed.ž *vodōl krāvo* : T ed. *vōdol krāvo*) (Lončarić 1996: 102). – Ze iz povedanega bi se dalo sklepati, da imamo v srb./hrv. govorih, ki bi jih samo orientacijsko lahko zamejili z že omenjenim refleksom psł. **d'* → *j*, opraviti z disperzivno pojavnostno sliko, katere posledica je bila tudi umikanje starejših jezikovnih oblik, kot sem to ugotovila tudi že na primeru *jelsal jelsica* → *jelš/xa* (prispevek sem prikazala na konferenci *Prastowiańszczyzna i jej rozpad*, Krakov 1996, v tisku).

vojne poteke in da današnja slika pomeni samo rezultat tega razvoja z določenimi skupnimi predpostavkami (npr. opazna vloga naglašanih mest pri nivelizaciji, ki pa je bila gotovo bistveno povezana tudi s številčnostjo takšnih glagolov) in z vlogo, ki so jo pri nivelizacijah odigrali prav glagoli a.p. b/c. Iz tega tipa lahko sklepamo, da je bil proces nivelizacije enak tudi v nedoločnikih drugih tvorb (npr. na *-*ěti*, *-*īti*, *-*nōti*), tj. da so se najdalj časa zadržale prav pri nedoločnikih a.p. a. Da to drži, bi lahko dokazovali tudi z dolžinami v morfološko nemotiviranih položajih, ki so se ohranile do trenutka, ko so se v slov. govorih dolgi vokali začeli razvijati drugače kot kratki (npr. č. *zajíc*, stč. *zajiec*, polj. *zajac* ← psl. *zājēcъ*, č. *pavouk*, slš. *pavúk*, polj. *pajak*, srb. *pāuk*, sln. *pājek* ← psl. **pājēkъ*). To dejstvo je pomembno in ga je treba upoštevati tudi pri rekonstrukcijah slov. akcentskih paradigem psl./ppsl. dobe.³⁵

5.4.0 Tip KOs *Ki/bye-* (= sedanjik): Vaillant (Vaillant III: 274–281) navaja 6 glagolov, ki v sedanjiku vsebujejo glasovno strukturo *ij* (vzporedno tipu **mýti*, sed. **mýjetъ*): **biješъ* (nedol. **biti*), **briješъ* (nedol. **briti*), **(po-)čiješъ* (nedol. **(po)čiti*), **gniješъ* (nedol. **gniti*), **liješъ* (nedol. **liti*) **piješъ* (nedol. **piti*), **viješъ* (nedol. **viti*), **vzpiješъ* (nedol. **vzpititi*). Iz sedanjiških oblik v teh zapisih (enako kot pri nedol. tipa **sъjati* : **sījati*) ni mogoče jasno razmejiti oblik s korenskim **-ī-je/o-* (tj. prvotno dolgega korenskega vokala s sed. pripono **-je/o-*) od oblik s korenskim **-ij-e/o-* (tj. korenskega **-ij-* s sed. pripono *-e/o-* ne glede na starost/čas nastanka sklopa *ij*),³⁶ ker razvojna refleksa v tej točki sovpadeta. Na podlagi analize prozodičnih karakteristik (predvsem strukture korena in položaja iktusa, medtem ko vrsta tonema izhaja že iz tipa akcentske paradigme) jih je Dybo razvrstil v akcent-sko paradigmo a.p. a in a.p. c; pri glagolih s to korensko strukturo torej manjka a.p. b, kar je seveda vsaj nenavadno. Edina oblika, ki sistem glagolov a.p. a te tvorbe navezuje na a.p. b, so novotvorjeni pretekli trpni deležniki tipa **bъjēnъ -ēnal* **mъvēnъ -ēna* (prim. kot **tъrēnъ -ēna* ← glag. *tъr(j)ešъ* a.p. b; Dybo 1981: 212–213).

5.4.1 Sedanjiki tega tipa izkazujejo skrajšane oblike v stč., prim. 1. ed. *biú* ← **bъjъ* (nedol. *bíti*), *hniú* ← **gnъjъ* (nedol. *hníti*), *liú* ← **lъjъ* (nedol. *líti*); *piú* ←

vāsēvičkī, *-ā*, *-ō*, *Vāsēvka*, *Vāsēvčād*, *Vāsēvče -eta* 'mladi Vasojević' (Stijović: 27/145) in zdi se, da se je tudi naglas umaknil zaradi kontrahirane dolžine.

³⁵Dybo izhaja za vse tri akcentske paradigme iz niveliziranih oblik glag. na *-ati*: a.p. a: *sějati* z namenilnikom *sějatъ*, a.p. b: *sovāti* z namenilnikom *sovātъ*, a.p. c: *kovāti* z namenilnikom *kōvatъ* (Dybo 1981: 214). Enaka kvantitetna karakteristika se predvideva tudi za vse oblike, ki se tvorijo iz nedoločniške osnove, npr. za aorist (**sējaxъ*, **sēja*; **sovāxъ*, **sovā*; **kovāxъ*, **kōval* **lъjāxъ*, **lъjā*), za deležnik na **-ātъ*, za deležnik na **-āvъ*), razen za pretekli pasivni deležnik, ki izkazuje dolžino v morfemu **-ānъ*, **-āna*, **-āno* (prim. **kōvānъ*, **kovānāl* **lъjānъ*, **lъjānā*, a.p. c; **sējānъ*, **sējāna*, a.p. a) in neoakutirano dolžino v a.p. b: **sovānъ*, **sovāna*. Ali je metatonija psl. *~* → ppsl. *ˆ* fonetično nastala tudi v tem deležniku, ne vem, zanimivo pa je, da se v tej kategoriji lahko pojavljajo v glagolih drugih akcentskih paradigem.

³⁶Važný izhaja iz razvoja **eī* (→ **iī*) → **bj* v sedanjikih č. glagolov *píti*, *bíti*, *hníti*, *víti* (Važný II/2: 40), enak razvoj dopušča Dybo za sed. **vъjъ*, lit. *vejù* nareč. *vijù*, sicer izhaja večinoma iz ničte stopnje osnove (Dybo 1981: 237).

**pъjǫ* (nedol. *píti*); *viú* ← **vъjǫ* (nedol. *víti*) ne glede na etimološko zgradbo osnove, kar dokazuje sovpad obeh besedotvornih tipov. Pregled akcentskih razmerij pri teh sedanjkih v sln. pokaže, da se pojavljata dva akcentska tipa, in sicer (a) tip, ki kaže psl. akut (npr. *bīješ* ← **bī-* k *bíti*, *vījem* ← **vī-* k *víti*, verjetno tudi (*po-*) *čījem* ← **čī-* k (*po-*)*číti* in (*u-*)*žījem* ← **žī-* k (*u-*)*žíti*); v zadnjih dveh glagolih je treba v sln. izhajati iz psl. akuta zato, ker se derivati akcentsko ne ločijo, prim. *na-bījem*, in ker takšno akcentuacijo izkazujejo primerljivi sln. *mījem* ← **mī-* k *míti*, *sūjem* ← **sū-* k *súti*), in (b) tip, ki kaže na levi akcentski umik (npr. *gnījem* ← *gnījē-* k *gníti*, *lījem* ← **lijē-* k *líti*, *pījem* ← **pījē-* k *píti*, *vījem* ← **vījē-* k *víti*); enako tudi v glag. derivatih, npr. *popījem* k *po-píti*). Sln. primeri se prozodično ne ujemajo povsem z rekonstrukcijo pri Dyboju (npr. pri sln. *vījem* a.p. a : **vījǫ* a.p. c), prav tako ne z Zaliznjakovo ugotovitvijo o etimološkem *ij* v sed. *liješb*, **piješb*, pač pa se ujema glede **biješb* in **viješb* (Zaliznjak 1985: 117). Zdi se, da bi bila ta razlika lahko posledica mešanja etimološko različnih sklopov **ij* in **bj* (prim. vzporednost pri **ý* in **ǫj*) v slov. jezikih. V srb./hrv. govorih pa je stanje popolnoma poenoteno (tj. prevladal je tip hrv.-čak. *bījen* k nedol. *bīt*, srb./hrv. *bījēš* k nedol. *bíti*, prim. še hrv.-čak. sed. *pīješ*, *līješ*, *gnīješ*). Glede na splošno arhaičnost čakavske prozodije takšno stanje vsaj preseneča in samo ustvarja vtis izvirne istosti, v resnici pa gre le za pozicijo sovpada dveh različnih razvojnih sovpadov iz dveh psl. akcentskih paradigem.

5.5.0 Za preverbo obnašanja KOs *ъje* v sedanjiških oblikah se pomudimo še pri sedanjkih s strukturo *K/jъj/Ke-*, ki pregledneje odražajo razvojne poteke (tj. brez motenj, ki jih povzroča *j*).

5.5.1 Zaliznjak navaja 19 vzorčnih glagolov s korenskim polglasnikom (od teh jih navaja Dybo 9), ki so pripadali a.p. b (tj. **jъdetь*, **jъmetь*, **dъmetь*, **žъmetь*, **žъnetь*, **тъnetь*, **тъretь*, **лъžetь*, **тѣčetь*, **сѣletь*, **сѣsetь*, **бъjetь*, **гѣnetь*, **дѣхnetь*, **лъnetь*, **рѣхnetь*, **сѣхnetь*, **тѣknetь*, **чѣхnetь*). Zaliznjak in Dybo gledata na iktusna mesta različno in zato pri rekonstrukciji akcentske krivulje v sedanjiku nastajajo razlike. Tako Dybo (Dybo 1981: 203–204) suponira stebrični tip z dosledno naglašnim drugim zlogom besede skozi vso paradigmo (tj. 1. ed. **jъmó*, 2. ed. **jъmēšb*, 3. ed. **jъmētь* itd.), medtem ko Zaliznjak domneva stebrični tip z avtonomnim naglasom (tj. tipa novi akut) na prvem zlogu besede v vseh oblikah, razen v 1. ed. (tj. 1. ed. **jъmó*, 2. ed. **jъmēšb*, 3. ed. **jъmētь* itd.). Znanstvene težave pri rekonstrukciji iktusa v a.p. b so že stare. Tako je tudi Ramovš sicer izhajal iz takšnega ppsl. tipa, kot je Dybojev, vendar pa je ob tem dopustil možnost, da so bila še starejša psl. iktusna mesta lahko tudi drugačna oz. dopustil je pravzaprav možnost akcentske paradigme, ki jo je domneval Zaliznjak. Vendar pa z določenimi razlikami, npr. (a) da je namesto avtonomnih naglasov (tj. akutov) na prvem zlogu suponiral avtomatične (tj. cirkumflekse: **ъmó*, **ѣmēšb* itd.), (b) da se takšna akcentska paradigma domneva samo kot možna starejša stopnja, in (c) da je prav zato bistveno drugače razložil sln. akcentsko/glasovno dvojnico tipa *žánjem*. Vzrok za razlike v določanju naglasnih mest v a.p. b izhaja iz samega gradiva, tj. iz oblik tipa sln. *žánjem* in iz predponskih glagolov (k glagolom a.p. b), ki izkazujejo reflekse

novih kratkih akutov na predponi in ki jih je najlaže pojasniti z iktusom na prvem zlogu simpleksa. Med takšne sodijo tvorjenke iz glagola *jьdešь (nedol. *iti), *szlešь (nedol. *szlati), npr. sln. *pójdem/ dójdem*, hrv.-čak. *pōjden/ dōjden* (ČDL I, 826, 160), hrv.-kajk. *dōjdem* (Lončarić 1996: 44), srb./hrv. *pōdēm/ dōdēm*, stč. *pójdul/ dójdu* (Važný II/2: 102), polj. *pójde*, nareč. *póde* (GHJP: 56) ← *pò-jьdǫ; sln. *pòšlješ*, hrv.-čak. *pōšjen/pōšjen*, štok. *pōšljēš*, *pòszletь* (Zaliznjak) ← *pòszl(j)ešь). Razlika med Ramovšem in Zaliznjakom se pojavlja tudi v sklepih, ki izhajajo predvsem iz razlage oblik tipa *žánješ*.³⁷ Za Ramovša so nepričakovani refleksi t. i. šibkih polglasnikov (in po tem se loči od starejših razlag) predvsem znamenje, da sta se t. i. šibka polglasnika *z/b* pod novim akutom ohranila tudi po njuni siceršnji onemitvi (Ramovš II: 472–478). Zaliznjak pa je tip *žánje* povezal z rus. refleksi tipa *dóxnēt/ doxnēt* in *sóxnēt* (namesto pričakovanega in prevladujočega naglasa na nekdanjem medglasnem vokalu, ki naj bi nastal z desnim umikom iktusa tipa *žmēt*, *trēt*, *bьēt*, *lbnēt*, *tknēt*, *čxnēt*); sklepal je, da je premik avtonomnega naglasa v desno samo vslov., ne pa psl. (tj. skupen vsem slov. jezikom), in da je (najverjetneje) starejši kot odpad polglasnikov (Zaliznjak 1985: 171–172). V zvezi z gornjo razpravo o tvorjenkah iz *-jьdetь je enako zanimiva tudi akcentska sopostavitve tvorjenk iz sed. *-jьdešь (po: Skok I: 707–708) in simpleksa. Jslov. *ideš se pojavlja kot sln. nareč. *ídeš* (Plet. I: 299); bolg. *ídeš*; srb./hrv. *ìdēš* (tj. z naglasom na vzglasju) in srb. nareč. *idēm* (Kosmet). Glede na izhodiščno a.p. b moramo šteti akcentsko mesto v *idēm* za starejšega. Enako razmerje je mogoče rekonstruirati tudi iz hrv.-kajk. predponskih *dōjdēm*, *obājdēm*, *prōjdēm*, *sājdēm*, *nājdēm*, *izājdēm* : *dōdēm*, *prōdēm*, *nādēm*, *izādēm*. Iz sopostavitve jasno izhaja, (a) da je iktus na koncu starejši in tisti na vzglasju novejši, in (b) da sta tonema v *ìdēm* (← *jǫ-) in *dōdēm* (← *dōj- ← *dōj-) primerljiva in celo identična tudi s čak. *dōj-* (← *dōj-), sln. *dōj-*, polj. *pójde*. Sklep iz tega bi bil, da imamo tudi v obliki *ìdēm* retrakcijo iktusa v levo, tj. na *ǫ-*, ki se je v slov. govorih lahko razvil iz psl. sklopa *jǫ-/ǫj* v prvotno nenaglašenem prvem besednem zlogu (tako kot v tipu *zmbjǫ), tak razvoj pa je omogočil prav *j*. Kadar pa se je ta isti zlog znašel v medglasju (tj. v tvorjenkah s predpono, npr. *po-jьdešь), se je zlil z *j* in skupaj z njim postal del levega zloga ter tako dokončno izgubil svojo zložnost in izginil iz površinske glasovne strukture besede. Iz zapisanega torej vidimo, da se je razvojni val, ki ga je sprožila ošibitev pol-

³⁷Enak pojav navaja še pri psl. glagolih s to strukturo v sed.: prim. 2. ed. *jьmēšь → sln. *jámeš/ (vz-/vn-/sn-/izn-) -ámeš*, čak. *jāmēm*, čak. *unānem* (Žumberak; Skok I: 708); *žьn(j)ěšь → sln. *žnjěš/ žánješ*, srb./hrv. *žānjěš/ žnjěš*, čak. *žānjen/ žānen* (ČDL I: 1407), k *žeti); *žьmětь → sln. (o-)žmēš/ (o-)žámeš, srb./hrv. *žmēš/ ožmēš*, čak. *ožmeš*, k *žeti); *mьněšь → sln. *máneš*, k *męti); *tьrěšь → sln. *trěš/ tárem*, srb./hrv. *trēm* (Skok III: 511)/*tārēm*, čak. *tāren* (ČDL I: 1257) in *tārēn*, k *tertil/ *tęrti); *szljěšь → sln. *pòšlješ/ šálješ*, srb./hrv. *šljēm/ šāljem* (Skok III: 280) hrv.-čak. *šājen* (ČDL I: 1121), k *szlati); *lžěšь → sln. *lážeš*, srb./hrv. *lāžēš*, čak. *lāžen* (ČDL I: 482)/ *lāžēn*, k *lžgāti); *tьmēšь → sln. (s-)tmēm/ (s-)támem, k *tęti (prim. še sed. *tьněšь ← *tьm-ne-šь). Značilen je tudi za druge tvorjenke (npr. glag. na *-ne-: *pьxněšь → sln. *páhneš*, k *pьxnęti); *gьněšь → sln. *gáneš*, srb./hrv. *gāněš*, hrv.-čak. *gānen* (ČDL I: 228), k *gь(b)nęti); *dьxněšь → ln. *dáhneš*, štok./hrv. *dāhnēm*, hrv.-čak. *dāhnen*, k *dьxnęti); *šьněšь → sln. *šápneš*, srb. *šāneš*, k *šьp-тѣ; *rьzgzьtjěšь → sln. *rəzgáčeš*, k *rьzgzьtѣ, itd. Med navedenimi primeri jih prvih 6 navaja Dybo kot zgled za a.p. b (DYBO 1981: 203–204).

glasnika na izglasju, končal v vzglasnem zlogu, ki je imel etimološko strukturo $j\bar{b}$ -, z zlitjem (tj. okrepitvijo) obeh sestavin glasovnega sklopa $*j\bar{b}$ - → (samo kratki) i -. Rečemo lahko tudi to, da je bil razvoj izglasnega in vzglasnega glasovnega sklopa $j\bar{b}$ (tj. $*-j\bar{b}$ in $*j\bar{b}$ -) načelno enak → \bar{i} , le da se na izglasju (v pogojih novega zaprtega zloga) kaže kot j (oziroma v etimološkem sklopu $-z/bj\bar{b}$ povzroči dolžino $-\bar{y}/-\bar{i}$), na vzglasju pa zmeraj kot \bar{i} -. Razlika med č. *jdu* : slov. *idulidē/īdēm* je nastala prav (in prvotno verjetno samo) na vzglasju. Iz povedanega je torej tudi več kot jasno, da imamo v obliki tipa srb./hrv. *īdēm* ← $*īdēm$ opraviti z novim ppsl. kratkim akutom (primerljivim s tipom $*m\bar{o}\bar{z}\bar{e}\bar{s}\bar{b}$), kot je pravilno domneval že Ramovš za tip *žánjem*, in tudi, da načelo nadomestnega daljšanja ne velja samo za jslov. jezike (Ramovš II: 475).

5.5.2 Vzrok za retrakcijo v tipu $*j\bar{b}d\bar{e}\bar{s}\bar{b}$ (in tudi $*m\bar{o}\bar{z}\bar{e}\bar{s}\bar{b}$) je treba iskati v izglasni dolžini (tj. v *īdēm*). Že iz navedenih ostankov v slov. govorih (prim. polj. *póde*, rus. *pószet* itd.) izhaja, da je vzrok za ta naglasni umik obstajal v vseh slov. jezikih, pa čeprav so ga kasnejše paradigmatske in sintagmatske systemske nivelizacije in različno usmerjeni jezikovni razvoji praktično zabrisali, kar je popolnoma razumljivo, če upoštevamo, kolikšno množico že samo prozodično (tj. glede kvantitete in tonemskosti) razlikujočih se morfemov je v neki dobi generiral jezikovni sistem in ki je iz srb./hrv. govorov več kot razvidna. Vzrok za ta akcentski umik v vseh slov. govorih vidim v izglasni dolžini, ta pa je v nedvomni zvezi prav z ošibitvijo (ne odpadom!) polglasnika, ki je povzročila (nadomestne) podaljšave že pred tem naglašanih kratkih vokalov v a.p. b (in verjetno tudi v nekaterih položajih v a.p. a, npr. R mn. $*k\bar{o}rv\bar{z}$, kjer se podaljšava pokaže kot ppsl. nareč.(?) novi cirkumfleks), medtem ko je v a.p. c prišlo samo do umika iktusa z ošibljenih polglasnikov praviloma v levo in do pojava ppsl. novih rastočih akcentov. Tako lahko še enkrat zapišemo ugotovitev, da je bilo takšno nadomestno podaljševanje že prej naglašanih kratkih vokalov tipološko komplementarno iktusnemu umiku. Za odgovor na vprašanje, ali se je oboje zgodilo hipno (tj. hkrati in v vseh pozicijah) ali samo v nekem (sočasnem) časovnem pasu, še nimamo dovolj analitičnih primerjalnih projekcij, zdi pa se že zdaj, da komplementarnost izključuje kombinacijo obeh pojavov na začetni razvojni stopnji (prim. dogajanje v a.p. c $*z\bar{b}r\bar{e}t\bar{b}$ / $*zov\bar{e}t\bar{b}$ → $*z\bar{b}r\bar{e}t\bar{b}$ / $*zov\bar{e}t\bar{b}$: dogajanju v a.p. b $*j\bar{b}d\bar{e}t\bar{b}$ / $*m\bar{o}\bar{z}\bar{e}t\bar{b}$ → $*j\bar{b}d\bar{e}t\bar{b}$ / $*m\bar{o}\bar{z}\bar{e}t\bar{b}$). V zvezi z nadaljnjim razvojem v a.p. b razumljivo obstaja še vrsta vprašanj, na katera bodo morale zanesljivo odgovoriti prihodnje analize, med drugim, zakaj je v a.p. b prišlo do naglasnega umika z refleksom ppsl. novega akuta. Če namreč primerjamo supponirane razvojne rezultate v a.p. b $*m\bar{o}\bar{z}\bar{e}t\bar{b}$ → $*m\bar{o}\bar{z}\bar{e}t\bar{b}$ in a.p. c $*zov\bar{e}t\bar{b}$ → $*zov\bar{e}t\bar{b}$, bi pričakovali, da je bilo razmerje med $*\bar{e}$ in $*\bar{e}$ tudi sistemsko jasno profilirano in da ni razloga za dodatni naglasni umik tipa $*m\bar{o}\bar{z}\bar{e}t\bar{b}$ → $*m\bar{o}\bar{z}\bar{e}t\bar{b}$, ki pa ga kažejo vsi slovanski jeziki. Najlaže bi ga bilo razlagati kot iktusni umik, ki ga je povzročil nek cirkumfleks, ki ga opažamo tudi v $*d\bar{b}n\bar{e}$ → $*dn\bar{e}$ in $*tr\bar{b}j\bar{e}$ → $*trij\bar{e}$ in ki bi zahteval neko vmesno metatonijo ppsl. \bar{e} → ppsl.(?) \bar{e} , za katero pravega fonološkega vzroka ni videti. Morda je v tipu $*m\bar{o}\bar{z}\bar{e}t\bar{b}$ vendarle prišlo do nekoliko

manjše podaljšave **e* kot v tipu **jǫdēt̃*, kjer sta podaljšavo sprožila hkrati lahko oba (tj. levi/desni) polglasnika (čeprav se zdi, da je imel psl. sistem fonologizirano samo razmerje *kratek: dolg vokal*) in bi ta fonetična naddolžina lahko sprožila metatonijo samo v pri glagolih a.p. b s to strukturo. Glede na to, da se v sed. neposredno levo od končnice pojavljata samo dve vrsti vokalnih morfemov (tj. tematski -*e* ← sedanjiških pripon **e/o*, **je/o*, **ne/o*, **ǎ/ě/uje* itd.) in -*ī* (tipa **nosī-tb*/ **gorī-tb*), pa se zdi mogoče in tudi verjetno, da je naglasni umik v tipu **mòžet̃* analogen in da je spodbuda zanj prišla od sedanjikov glagolov -*iti*, ki akcentski umik prav tako izkazujejo. Metatonija bi tam lahko nastala prav tako v a.p. b, in sicer kot posledica trka dveh dolgih rastočih intonacij (tj. psl. \sim in ppsl. $\acute{\cdot}$). Ošibitev izglasnega polglasnika je povzročila naglasni umik v a.p. c (prim. **gorīt̃b* → **gorīt̃b*), v a.p. b pa nadomestno podaljšavo (že) dolgega akutiranega vokala, ki bi zato lahko postal še daljši, vendar ostal še vedno fonološko dolg in akutiran (prim. **nosīt̃b*). Tudi tu je mogoče, da je prav naddolžina vokala povzročila prehod $\acute{\cdot}$ → \sim (tj. v ppsl. novi cirkumfleks) in s tem tudi nastanek akcentske oblike **nosīt̃b* in še nekoliko kasneje → **nosīt̃b* → **nòsit̃b*. S takšno možnostjo razlage se odpravlja tudi doslej skrajno nejasni razlog za nastanek (že suponiranega) cirkumfleksa na *ī* v a.p. b, ki se ga je skušalo pojasnjevati predvsem z njegovimi etimološkimi karakteristikami. Če bo ta teza zdržala kritiko, potem je na dlani tudi dejstvo, da so bili ob pojavu ppsl. metatonije psl. akuti še povsod dolgi in da je to mogoče dokazovati prav z umikom akcenta v a.p. b.

5.6.1 Tip KOs **-ǎje-* → **â* (=sedanjik), nedol. **-ǎti*: Tako kot v zslov. (npr. stč. *děláte*, stpolj./ polj. *dziatársz*/ nareč. tudi *dziatajesz*, GHJP: 56),³⁸ poznajo KO v tem tipu tudi jslov. (tudi bolg., mak.) in je razmeroma stara. GRADIVO: sln. 2. ed. *znāš* ← **znaješb*, nareč. *kopāš kopā* (dol.) ← **kopaje-* (poleg *kóplješ* ← psl. **kòp-je-šb*), hrv.-čak. 2. ed. *znōš, kopōš, čūvoš* (k nedol. *znāt, kopāt čuvāt*, toda 3. mn. *znāju, čūvāju, kopāju*), srb./hrv. *znāš, kòpāš, čúvāš* (k nedol. *znāti, kòpati, čúvati* (prim. rus. 3. ed. *znájet, byvájjet* : 3. mn. *znajut, byvájut*). Kot je videti iz gradiva, nastala cirkumfektirana dolžina v jslov. ne povzroča (doslednega) umika naglasa na levi vokal: na prvotno dolgem prednaglasnem vokalu in tam povzroča nastanek novega cirkumfleksa v a.p. a (prim. sln. *dēlaš* ← **dělāš*) ali pa nastanek novega akuta v a.p.b (prim. hrv.-čak. *tīrōš* : srb./hrv. *tjērāš* ← **těraješb* k **těрати*).

³⁸Lamprecht je z razvojem KOs *ě/ǎje* → **ē*/**ā* (tj. s kontraktom, ki ga določa prvi kontrahend in ne drugi) dokazoval vlogo morfoloških dejavnikov (tj. naslonitev na nedoločnike tistih sedanjiških oblik (Lamprecht 1987: 132), ki vsebujejo na izglasju osnove isti vokal/morfem, kot je kontrakt, odpadejo pa seveda kakršne koli primerjave z etimološkim sklopom *aje* v R ed. m/s (tip **dobrajego*). Če pogledamo na kontrakte s čisto fonetičnega stališča, bi bilo mogoče sklepati, da je določeno vlogo odigralo tudi naglasno mesto tudi na levem, naglašenem kontrahendu, tako kot jo je naglasno mesto na desnem, ki je ustvarilo tudi prevladujoči model razmerja med izhodišnim KOs in kontraktom tako glede vokalne barve kot tudi glede vokalne dolžine. Ta hip je mogoče zanesljivo samo potrditi že staro ugotovitev o zvezi med naglasnim mestom v KOs in tonemom kontrakta.

5.6.2 Tip KOs *-ěje- → *-ê- (= sedanjik), nedol. *-ěti: KO je v KOs *ěje izkazana v zslov. (npr. stč. *uměješ/ umieš*, stpolj./nareč. *umiész/ umiejesz*; GHJP, 56) in tudi jslov., in sicer s cirkumflektiranim kontraktom (tj. *ěje → *ê). Pojavlja se v sln. in srb./hrv. govorih. Že Ramovš je s KO razlagal sln. sed. oblike *umēm*, *smēm*, *živēm* in njihove narečne ustreznike (Ramovš II: 728, 161). Tudi Belić navaja 4 takšne glagole, ki se pojavljajo samo v kontrahirani obliki (prim. *ùměš* ← *um-ěješb k nedol. *umeti*, *směš* ← *sžměješb k nedol. *směti*, *dòspěš* ← *(do-) spēješb k nedol. *dòspeti*, *pěš* (Belić 1965: II/2, 25), izkazani pa so tudi z drugimi narečnimi refleksi za *ē (npr. čak. *umím*, čak. *živěn* ← *živēm/ živijen ← *živěje- (Susak, HDZ I: 121), štok. *ùmijěš* (← *uměš) ← psl. *uměješb; čak. *smìt smìm*, štok. *smjèti smjè̃m* (← *sžměš) ← psl. *sžměješb). Zanimiva sta primera *směš* in *smjěš*, kjer ni bilo pogojev za štokavski naglasni umik (tj. ni nobenega levega zloga), med njimi pa še posebej glasovna dvojnica *smjěš* ← *sžměšb. V tej namreč današnji naglas kaže, da se iktus ni (več) umaknil na levi ž. To bi sicer lahko pomenilo, da v času umika akcenta s cirkumflektirane dolžine t. i. šibkega polglasnika ni bilo več, vendar pa je v kontekstu oblike *ùmijěš* ← *uměš verjetneje, da ta stari umik nastal v času (začetne stopnje?) diftongizacije tako psl. *ě kot tudi kontrakta *ē in da je ta preprečila umik v levo. Manj verjetno pa je, četudi s čisto fonetično-prozodičnega vidika mogoče, da oblika *smjè̃m* nadaljuje psl. *sžmějō.

6.0 Sklepi in ugotovitve razprave

6.1 Čeprav se je razprava prvotno usmerila v obseg in tipologijo KO v jslov., se je končala s odkritjem slovanskega akcentskega pravila, ki je KO generiral, in ki se glasi, da je ošibitev psl. ž/b, ki je imela svoj izvor na izglasju, povzročila dva (približno) hkratna in tipološko komplementarna pojava: (a) kadar je bil polglasnik avtonomno naglašen (tj. ne v prvem zlogu naglasne celote), se je naglas premaknil na najbližji levi zlog, kadar pa je že sam stal v prvem besedenem zlogu, se je smer umika spremenila, tj. premaknil se je na najbližji desni zlog (Zaliznjak 1985: 123–125), (b) kadar polglasnik ni bil naglašen, je povzročal nadomestno podaljšavo že prej naglašene vokal v najbližjem levem zlogu; kadar pa je že sam stal v prvem besedenem zlogu, se je smer nadomestnega podaljševanja spremenila, tj. podaljšal se je vokal najbližjem desnem zlogu.

Iz članka izhajajo naslednje ugotovitve, ki so pomembne tako za določanje obsega KO v jslov., kot tudi za boljše poznavanje tipologije in vzrokov slov. KO. Kontrakcijske sklope (tj. KOs) sem analizirala glede na različne momente, med drugim glede na kombinacije vokalov v funkciji kontrahenta V_1 in V_2 v KOs, ki ima strukturo V_1V_2 , glede na notranjo naravo zveze med glasovi in glede na areal pojavljanja KO z določenim tipom KOs. Ugotovila sem, da sta v č. kot žarišču ppsl. pojava KO skupni minimum vokalov, ki nastopajo v funkciji kontrahenda V_1 , vokala *ь/ o*, v funkciji kontrahenda V_2 pa vokala *e/a*.

6.2 KO je ppsl. pojav, ki ga je izvorno povzročila ošibitev psl. polglasnikov in je bil prozodično pogojen.

6.3 Tipološka analiza KOs je pokazala, da proces KO ni bil odvisen od ošibitve/izpada psl. *j, ampak prav obratno, da je do nje prišlo tam, kjer je j ohranil svojo psl. naravo (tj. \dot{i} , ki ga v razpravi iz tehničnih razlogov zapisujem z j) in da je KO preprečevala sprememba narave konzonanta \dot{i} . Tako je v coni, kjer je ošibel ali celo izpadel (tj. $\dot{i} \rightarrow \emptyset$), prihajalo samo do asimilativnih procesov, ki sami po sebi tudi lahko vodijo v strnitve dveh prvotnih zlogov v enega (tj. dveh vokalov v enega). V coni pa, kjer se je okrepil njegov konzonantni značaj (tj. $\dot{i} \rightarrow j$), ni prišlo ne do asimilacij in ne do KO.

6.4 Arealna analiza jslov. gradiva je pokazala, da se v jslov. pojavljajo KO v vseh potencialnih KO kategorijah razen v izpeljanih glagolih tipa **kājati se*, **sějati*, ki se v zvezi s tem navajajo za č. kot žarišče pojava, in da je izkazana celo v KOs, ki jih v zslov. ne najdemo, ker takšni sklopi niso mogoči na izglasju (npr. **zājēcb* → **zēc*, **stojēt'ьkz* → srb./hrv. *stěćak*, **gospod'ǎ* → jslov. nareč. **gospojǎ* → **gospā*) in da je med izkazanim gradivom celo več posameznih besed, ki izkazujejo KO, kot v zslov. (npr. **svojǎkz* → jslov. **svāk*).

6.5.0 Arealna analiza v kombinaciji z analizo tipov KOs je pokazala, da ima proces KO tipološke faze (modele), ki so morda tudi časovne. Te faze, ki so hkrati tudi modeli KO, so:

6.5.1 Rudimentarni model KO. Tipi KOs **ɔjz* → * \bar{y} in **ɔjɔ* → \bar{i} (vsi slov. govori v nenaglašenem položaju poznajo **ɔj* → *ij*).

6.5.2 Razviti model KO. Tipi KOs **ɔje* → * $\bar{jē}$ in **ɔja* → * $\bar{jā}$ (zslov./jslov.), -*ɔjV* → $j\bar{V}$ (zslov./jslov.). Značilen je za samostalnike, zaimke in glagole (sedanjik in nedoločnik).

6.5.3 Analogni model KO. Tipi KOs **ojě* → * $\bar{ē}$, **ojǎ* → * $\bar{ǎ}$, značilen je za svojilne zaimke → določne pridevnike (zslov./jslov.), za sedanjik glagolov s pripono **je/o* (zaslov./jslov), za posamezne besede (**vojěvoda*; zslov. nareč./jslov. nareč.).

6.5.4 Razširjeni model KO. Tipi KOs: -**ějā-* → * $\bar{ā}$, -**ǎjā-* → * $\bar{ā}$, značilen za ppsl. iterative (zslov. nareč.)

6.5.5 V posebno skupino uvrščam naslednje vrste KOs, ker tipološko izstopajo od ostalih primerov v medglasju tako po KOs kot tudi po kontraktih: KOs **-ǎje-* → * $\bar{ā}$, **-ějje-* → * $\bar{ē}$ je značilen za ppsl. iterativne glagole (zslov./jslov.) in KOs **-aje-* → * $\bar{ē}$ (jslov. nareč.)

6.6 KO v jslov. je danes disperzivna, kontrahirane oblike pa se umikajo; jezikovni razvoj poteka v smeri resubstitucije etimoloških oblik, kar so omogočili tako nejezikovni kot ekskluzivno jezikovni dejavniki sistemske narave.

6.7 Zelo vprašljiva je trditev, da je imel proces KO svoje historično žarišče v č. govori in da se je po valovnem načelu širil v druge prostore, torej tudi v jslov., saj tega ne potrjujejo ne arealni in ne tipološki vidiki. Ne poznamo namreč izoglos za tako razmeroma pozne ppsl. pojave, ki bi zajele tako obsežen areal na jugu in bi

imele žarišče v zslov. Iz tega sledi, da se je maksimalen razvoj tega pojava v č. govorih samo kompaktno ohranil.

6.8 Glede na to, da je KO v jslov. zanesljivo ugotovljiva na historičnem prostoru *dj → jslov. nareč. j (: ě itd.), je ta areal tudi potencialni areal KO v jslov., čeprav sega KO deloma tudi v štok. govore (Kosmet). Zdi se, da so razlogi za zslov./jslov. KO v genetsko sorodnem tipu slov. govorov, kar je morda v zvezi celo s psl. narečno členitvijo in naselitvijo Balkana.

6.9 Izkazalo se je, da je pri obravnavi KO v jslov. pomembno upoštevati južne meje areala in ne samo samo zvezo med sln. in zslov.

LITERATURA IN VIRI

- BELIĆ, Aleksandar, 1965: *Istorija srpskohrvatskoga jezika* II/1. Beograd: Naučna knjiga.
- BELIĆ, Aleksander, 1905: *Dijalekti Istočne i Južne Srbije*. SDZ, knj. 1. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- BERNŠTEJN, S. B., 1968: Kontrakcija i struktura sloga v slavjanskix jazykax. *Slavjanskoe jazykoznanie*. VI. Meždunarodnyj sjezd slavistov (Praga, avgust 1968 g.). Moskva: Izdatel'stvo Nauka. 19–31.
- BRABEC, Ivan, 1966: Govor Podunavskih Hrvata. *HDZ* II. Zagreb. 29–118.
- BRAJERSKI, Tadeusz, 1964: Ściągnięte i nieściągnięte formy zaimków dzierzawczych. *Prace filologiczne* 18/3. Warszawa.
- BUBRIX, D. V., 1922: Severno-kašubskaja sistema udarenija. *Izvěstija otdělenija ruskago jazyka i slovesnosti rossijskoj akademii nauk* XVII. Leningradъ.
- BULAXOVSKYJ, L. A., 1980, 1983: *Vybrani praci v p'aty tomax* IV, V. Kyiv: Vydavnyctvo Naukova dumka.
- CVETKO OREŠNIK, Varja, 1992: H kritikam Ramovševe interpretacije Brižinskih spomenikov: *ot zlodeine oblazti : od szlauui bofige*. *SR* 40/3. Ljubljana. 269–289.
- ČDL – Mate HRASTE, Petar ŠIMUNOVIĆ, 1979: *Čakavisch – deutsches Lexikon*. (Mit-tarb./Redakt. Reinhold OLESCH). Köln/Wien: Böhlau Verlag.
- DOSTÁL, Antonín, 1954: *Studie o vidovém systému v staroslověnině*. Praha: Statní pedagogické nakladatelství.
- DYBO, V.A., 1981: *Slavjanskaja akcentuacija*. Akademija nauk SSSR. Institut slavjano-vedenija. Moskva.
- ELEZOVIĆ, Gl., 1932–1935: *Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta* I–II. Beograd.
- ESBM – *Etymalahičny sloŭnik belaruskaj movy* III, 1985. Minsk: Navuka i tēxnika.
- ESSJ – France BEZLAJ, 1976–1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika* I–III. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- GEBAUER, Jan: *Historická mluvnice jazyka českého* I. Hláskosloví. Praha: Nakladatelství ČAV.
- GHJP – Z. KLEMENSIEWICZ/T. LEHR-SPLAWIŃSKI/S. URBAŃCZYK, 1965: *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa: PWN.
- GLUHAK, Alemko, 1993: *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: Avgust Cesarec.
- ГЪЛЪBOV, I., 1952: Към разvoja на y в imenitelen padež na složnite prilagatelni v български език. – *Izv. Inst. bŭlg. ez.* 1.
- HDZ – Josip HAMM/Mate HRASTE/Petar GUBERINA, 1956: Govor otoka Suska I. *HDZ* I. Zagreb.

- HMBM – A. M. BULYKA/A. I. ŽURAŤSKI/I. I. KRAMKO, 1979: *Historyčnaja marfalogija belaruskaj movy*. Minsk: Navuka i tэхnika.
- HSSJ – *Historický slovník slovenského jazyka I/A–J*, 1991. Bratislava: Veda.
- HVČ – Arnošt LAMPRECHT/ Dušan ŠLOSAR/ Jaroslav BAUER, 1977: *Historický vývoj češtiny*. Hláskosloví, tvarosloví, skladba. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- IVIĆ, Pavle, 1957: *O govoru Galipoljskih Srba*. SDZ, knj. 12. Beograd: Srpska akademija nauka.
- IVŠIĆ, Stjepan, 1971: Prilog za slavenski akcentat. *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije (Gesammelte Schriften zum slavischen Akzent)*. Band 96. München.
- JEMBRIH, Alojz, 1981: *Život i djelo Antuna Vramca*. Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dialektologije. Čakovec.
- JEMBRIH, Alojz/LONČARIĆ, Mijo, 1983: Govor Gregurovca Veterničkoga. *Rasprave Zavoda za jezik 8–9 (1982–1983)*. Zagreb.
- KLEMENSIEWICZ, Zenon, 1974: *Historia języka polskiego*. Warszawa: PWN. Z prac Instytutu Badań Literackich PAN.
- KOMÁREK, Miroslav, 1963: Gebauerovo historické hláskosloví ve světle dalšího bádání. Jan Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého I. Hláskosloví*. Praha: Nakladatelství ČAV. 723–763.
- KOMÁREK, Miroslav, 1973: Kontrakce v češtině, slovenštině a ostatních západoslovanských jazycích. *Československe přednášky pri VII. mezinárodní sjezd slavistů ve Varšavě*. Lingvistika. Praha: Nakladatelství ČSAV. 15–27.
- KONECZNA, Halina, 1952: *Formy zaimków dzierżawczych w języku staropolskim. Sprawozdania Komisji Językowej TNW IV*. Warszawa.
- KONESKI, Blaže, 1966: *Istorija makedonskog jezika*. Beograd: Prosveta/Skopje: Kočo Racin.
- KRAJČOVIČ, Rudolf, 1974: *Slovenčina a slovanské jazyky*. Praslovanská genéza slovenčiny. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- – 1988: *Vývin slovenského jazyka*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- LAMPRECHT, Arnošt, 1987: *Praslovanština*. Brno: Univerzita J. E Purkyně v Brně – filozofická fakulta. Spisy filozofické fakulty č. 266.
- LEHR, Tadeusz, 1917: *Ze studjów nad akcentem słowiańskim*. Prace Komisji językowej Akademji Umiejętności w Krakowie Nr.1. Kraków. 1–92.
- LIEWEHR, Ferdinand, 1933: *Einführung in die historische Grammatik der tschechischen Sprache*. 1. Teil: Lautlehre. I. Lieferung. Brunn. 91–172.
- LONČARIĆ, Mijo, 1986: Bilogorski kajkavski govori. *Rasprave zavoda za jezik IFF*, sv. 12. 1–224.
- – 1990: *Kaj – jučer i danas*. Ogledi o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini. Čakovec 1990. Biblioteka znanstveno-popularna djela 36.
- – 1996: *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga 1996.
- LORENTZ, Friedrich, 1925: *Geschichte der pomoranischen (kaschubischen) Sprache*. Berlin/Leipzig.
- LORENTZ, Friedrich GP, 1962: *Gramatyka pomorska III*. Wrocław-Warszawa-Kraków. 868–1401.
- MACHEK, Václav, 1971: *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství ČAV.
- MARVAN, Jiří, 1973: Russkoe stjaženie i slavjanskaja doistoričeskaja kontrakcija. *Melbourne Slavonic Studies No 8*. Parkville: University of Melbourne. 5–9.
- – 1979: *Prehistoric Slavic Contraction*. The Pennsylvania State University Press.

- MAŽURANIĆ, Vladimir, 1908–1922: *Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik I–II*. Zagreb: JAZU (ponatis: Zagreb: Informator 1975).
- MILETIĆ, Branko, 1940: *Crnički govor*. SDZ, knj. IX. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- MOGUŠ, Milan, 1977: *Čakavsko narječje*. Fonologija. Zagreb: Školska knjiga.
- NITSCH, Kazimierz, 1954: Przyczynki do charakterystyki polskich cechizmów. *Wybór pism polonistycznych I*. Wrocław. 219–225.
- OLA I – *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas*, 1988. Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja. Vypusk 1: Životnyj mir. Moskva: Nauka. 142–143.
- OLESCH, Reinhold, 1983: *Thesaurus linguae dravaenopolabicae I/A–O*. Köln-Wien: Böhlau Verlag.
- PAULINY, Eugen, 1963: *Fonologický vývin slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- PEŠIKAN, Mitar B., 1965: *Starocrnogorski srednjokatunski i lješanski govori*. SDZ, knj. XV. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- POKORNY, Julius, 1959–1969: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch I–II*. Bern/München: Francke Verlag.
- POPOVIĆ, Ivan, 1960: *Geschichte der serbokroatischen Sprache*. Wiesbaden: Otto Harasowitz.
- RAMOVŠ, Fran, 1997: O slovenskem novoakutiranem $\grave{o} > \acute{o}, \acute{o}', \grave{o}$. *Zbrano delo II*. Razprave in članki. Ljubljana: SAZU (ur. akad. Jože Toporišič)
- RHKKJ – *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, I–1984, II–1988. JAZU/ Zavod za jezik IFF. Zagreb.
- ROZWADOWSKI, Jan: Ein quantitatives Gesetz der Sprachentwicklung. *IF XXV*. 41.
- SEJDP – Tadeusz LEHR-SPLAWIŃSKI, Kazimierz POLAŃSKI, 1962: *Słownik etymologiczny języka Drzewian połabskich I*. Wrocław-Warszawa-Kraków: Wydawnictwo PAN.
- SHEVELOV, George Y., 1964: *A Prehistory of Slavic*. The Historical Phonology of Common Slavic. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- SCHUSTER-ŠEWC, H., 1978–1989: *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache 1–24*. Bautzen: VEB Domowina-Verlag.
- SKOK, Petar, 1971–1974: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*. Zagreb: JAZU.
- SSČ – Jan GEBAUER, 1970: *Slovník staročeský I/A–J*. Praha: SPsĚ – *Slovník prastavovianski 1–7*. Academia.
- SSN – *Slovník slovenských nářečí I/A–K*, 1994. Bratislava: Veda.
- STADNIKOVA, E.V., 1989: Materialy k izučeniju dvuh fonem »tipa o« v starovelikoruskom. *Istoričeskaja akcentologija i sravnitel'no-istoričeskij metod*. Moskva: Nauka. 135–175.
- STANG, Christian S., 1942: *Das slavische und baltische Verbum*. Oslo.
– – 1957: *Slavonic Accentuation*. Oslo.
- STANISLAV, Ján, 1958: *Dejiny slovenského jazyka II*. Tvaroslovie. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- STIJOVIĆ, Rada, 1990: Iz leksike Vasojevića. *SDZ XXXVI*. SANU. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik. 119–379.
- STEENWIJK, H., 1992: The Slovene dialect of Resia (San Giorgio). *Studies in Slavic and general Linguistics*, vol. 18, Amsterdam, 107–112.

- STIEBER, 1979: *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*. Warszawa: PWN. 5–265.
- ŠKRABEC, p. Stanislav: Valjavčev Prinos k naglasu u (nov)slovenskom jeziku in prihodnja slovenska slovnica. *Jezikoslovna dela* II. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica 1994 (ur. Jože Toporišič).
- TOPOLIŃSKA, Zuzanna, 1964: *Stosunki iloczynowe polsko-pomorskie*. Prace językoznawcze. Komitet językoznawstwa PAN. Wrocław-Warszawa-Kraków.
- TRÁVNÍČEK, F., 1935: *Historická mluvnice jazyka českého*. Úvod, hláskosloví a tvarosloví. Praha. 63–68 (sub: Stahovaní)
- TRUBECKOJ, N. S., 1928–1929: K voprosu o xronologii stjaženija glasnyx v zapadnoslavjanskix jazykax, *Slavia* VII, Praga. 805–807.
- URBAŃCZYK, Stanisław, 1962: *Zarys dialektologii polskiej*. Wydanie drugie zmienione i rozszerzone. Warszawa: PWN.
- UIJE – *Uvod na izučavaneto na južnoslavjanskite ezici*, 1986. BAN. Institut za bŭlgarski ezik. Sofija: Izdavatelstvo BAN.
- VAILLANT, André, 1966: *Grammaire comparée des langues slaves* III (Le verbe). Paris: Éditions Klincksieck.
- VAŽNÝ, Vaclav, 1967: *Historická mluvice česká*. II/1, II/2 Tvarosloví. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- VONDRÁK, Wenzel, 1906: *Vergleichende slavische Grammatik* I. Lautlehre und Stammbildungslehre. Göttingen.
- VUJOVIĆ, Luka, 1969: Mrkovički dijalekat. *SDZ* XVIII. Institut za srpskohrvatski jezik. Beograd.
- VUKOVIĆ, Jovan, 1974: *Istorija srpskohrvatskog jezika*. I dio. Uvod i fonetika. Beograd: Naučna knjiga.
- ZALIZNJAK, A. A., 1985: *Ot praslavjanskoj akcentuacii k ruskoj*. Moskva: Nauka.

OSNOVNE KRATICE IN OKRAJŠAVE

arh. = arhaično, BS = Brižinski spomeniki, j- = južni, glag. = glagol, K = konzonant, knj. = knjižno, KO = kontrakcija, KOs = glasovni niz (sklop), ki se kontrahira, nareč. = narečno, nedol. = nedoločnik, pogov. = pogovorno, prid. = pridevnik, PS = pridevniška sklanjatev, samost. = samostalnik, s- = severni, slov. = slovanski, sr- = srednje, v- = vzhodni, V = vokal (\bar{V} = dolgi vokal), z- = zahodni, blrus. = beloruščina, bolg. = bolgarščina, č. = češčina, čak. = čakavsko narečje, hrv. = hrvaščina, gluž./dluž. = gornja/dolnja kajk. = kajkavsko narečje, kašub. = kašubsko, lužiška srbščina, mak. = makedonščina, morav. = moravsko, polj. = poljščina, pomor. = pomorjansko, psl. = praslovansko, ppsl. = poznopraslovansko, rus. = ruščina, sln. = slovenščina, slovin. = slovinsko, slš. = slovaščina, srb. = srbščina, štok. = štokavsko, ukr. = ukrajnščina

SUMMARY

0.1 Although the paper was initially focused on the extent and typology of contraction (henceforth CO) in SSl., it resulted in the discovery of the Slavic accentual rule which had generated the CO. This rule states that the weakening of CSl. *ъ/ь* originating in the Auslaut caused two (approximately) simultaneous and typologically complementary phenomena: (a) when a jer was accented autonomously (i.e., not in the first syllable of the accentual unit), the accent moved to the closest syllable on the left; when the accent was on the first word syllable, the direction of shift changed, i.e., it shifted to the closest syllable on the right

(Zaliznjak 1985, 123–125); (b) when a jer was not accented, it caused a compensatory lengthening of the previously accented vowel in the next syllable to the left; when jer was in the first syllable, the direction of the compensatory lengthening changed, i.e., the vowel in the closest syllable to the right lengthened.

1.0 The following conclusions, significant for determining the extent of CO in SSL, as well as for a better understanding of the typology and causes of Sl. CO, can be derived from the article. Contractual clusters (COc) were analyzed with respect to various factors, among other things with respect to the combination of vowels functioning as contracted vowels V_1 and V_2 in COc with structure V_1jV_2 , with respect to the inherent nature of the connection between sounds, and to the areal of spread of CO with a certain type of COc. The author discovered that in Cz. – the center of LCSL CO occurrence – a common minimum of vowels appearing in function of contracting vowel V_1 are vowels u/o and in function of contracting vowel V_2 are e/a .

2.0 CO is a LCSL phenomenon, which was originally caused by the weakening of CSL jers and was prosodically conditioned.

3.0 A typological analysis of COc shows that the process of CO did not depend on weakening/loss of CSL $*j$, but, rather, the opposite: it occurred in places where j preserved its CSL nature (i.e., i , which is in this paper for technical reasons written as j) and the change of consonant i prevented CO. Therefore, in the zone where i was weakened or dropped (i.e., $i \rightarrow \emptyset$) only assimilatory processes occurred, which in themselves can lead to contraction of two original syllables into one (i.e., two vowels into one). On the other hand, in the zone where its consonantal nature was amplified (i.e., $i \rightarrow j$), no assimilation nor CO occurred.

4.0 An areal analysis of SSL material shows that in SSL, CO occurs in all potential CO categories except in derived verbs of the type $*k\acute{a}jati\ se$, $*s\acute{e}jati$ – which are quoted for Cz. as the kernel of the innovation of the phenomenon –, that it appears even in COc not found in WSl. where this kind of clusters are not possible in Ouslaut (e.g., $*z\acute{a}j\acute{e}c \rightarrow *z\bar{e}c$, $*stojet'bk\bar{z} \rightarrow$ Srb./Cr. $st\acute{e}c\acute{a}k$, $*gospod'ǎ \rightarrow$ SSL dial. $*gospoj\acute{a} \rightarrow *gosp\acute{a}$), and that the material presented contains even more individual words with CO than WSl. (e.g., $*svoj\acute{a}k\bar{z} \rightarrow *sv\acute{a}k$).

5.0 An areal analysis combined with the analysis of COc types showed that CO process has typological phases (models) which are perhaps temporal as well. These phases, which are simultaneously also CO models, are:

5.1 The rudimentary CO model. COc types are $*\bar{z}j\bar{z} \rightarrow *y$ and $*bjb \rightarrow \bar{i}$ (all Sl. dialects have in unstressed position $*bj \rightarrow ij$).

5.2 The developed CO model. COc types are $*bje \rightarrow *j\bar{e}$ and $*bja \rightarrow *j\bar{a}$ (WSl./SSL), $-bjV \rightarrow *j\bar{V}$ (WSl./SSL). This model is typical of nouns, pronouns, and verbs (present t. and infinitive).

5.3 The analogical CO model. COc types are $*oje' \rightarrow *e'$ and $*oja' \rightarrow *a'$. This model is typical of possessive pronouns \rightarrow definite adjectives (WSl./SSL), present t. verbs with suffix $*je/o$ (WSl./SSL), individual lexemes ($*voj\acute{e}voda$: WSl. dial./SSL dial.).

5.4 Expanded CO model. COc types are $*\acute{e}j\bar{a} \rightarrow *'\bar{a}$ and $*\acute{a}j\bar{a} \rightarrow *\bar{a}$ typical of LCSL iterative (WSl. dial.).

5.5 The following types of COc are treated in a separate group, since they typologically differ from the rest of the examples in intervocalic position with respect to COc as well as to the contracted vowels: COc $*-\acute{a}je- \rightarrow *a'$, $*\acute{e}je- \rightarrow *e'$ is typical of LCSL iterative verbs (WSl./SSL) and COc $*-aj\acute{e}- \rightarrow *e$ (SSL dial.).

6.0 CO is currently dispersed in SSL. and contracted forms are in remission: linguistic development is moving towards the resubstitution of older forms, which is due to non-linguistic as well as to exclusively linguistic, systemic, factors.

7.0 The claim that the kernel of the process of the CO innovation is in Cz. dialects and that it spread to other areas following the wave principle, therefore even to SSL. – is questionable, since this is neither confirmed by the areal nor by typological analysis. There are no other known isoglosses for such relatively late LCSL. phenomena that would cover such a large areal in the South, with the kernel of the innovation in WSl. It follows that the maximal extent of this phenomenon was only preserved in a compact way in Cz. dialects.

8.0 Considering that in SSL. territory CO can be reliably traced in historical areal **dj* → SSL. dial. *j* (: *đ*, etc.), this areal is also a potential areal of CO in SSL., although it partially extends to Štok. territory (Kosmet). It seems that reasons for WSl./SSL. CO lie in genetically related type of Sl. dialects, which might be related to CSL. dialectal differentiation and settlement of the Balkans.

9.0 The analysis shows that in treating CO in SSL. it is important to take into account the southern borders of the areal, and not just the connection between Sln. and Wsl.